

Archeologienota

Gistel, Kerkstraat - Haenebrouckstraat

Verslag van Resultaten

Titel
Archeologienota Gistel, Kerkstraat - Haenebrouckstraat: Verslag van Resultaten

Auteur(s)
Mathias Hermans

Erkende archeoloog
Inger Woltinge

BAAC-Projectnummer
2019-0347

Plaats en datum
Gent, 21 maart 2019

Reeks en nummer
BAAC Vlaanderen Rapport 1090
ISSN 2033-6896

Wettelijk depot
KBR

Inhoud

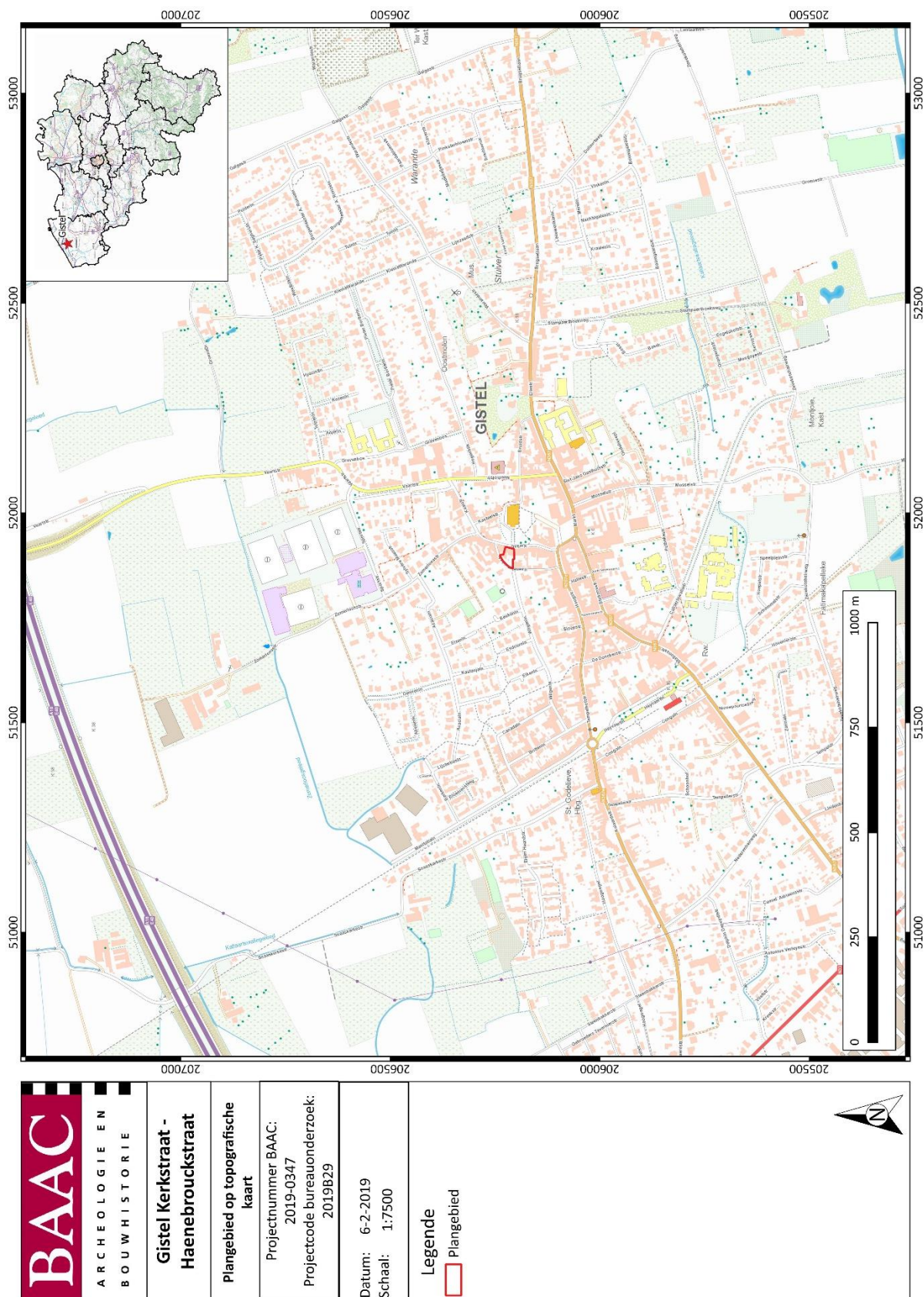
1	Bureauonderzoek	1
1.1	Beschrijvend gedeelte	1
1.1.1	Administratieve gegevens	1
1.1.2	Juridisch kader en onderzoekstraject	4
1.1.3	Aanleiding	5
1.1.4	Huidige situatie	5
1.1.5	Geplande werken en bodemingrepen	8
1.1.6	Randvoorwaarden	12
1.2	Werkwijze en strategie	13
1.2.1	Onderzoeksvragen	13
1.2.2	Heuristiek	13
1.3	Assessmentrapport	15
1.3.1	Landschappelijk kader	15
1.3.2	Historisch kader	30
1.3.3	Cartografische bronnen	32
1.3.4	Archeologisch kader	42
1.4	Besluit	49
1.4.1	Archeologische verwachting	49
1.4.2	Potentieel op kennisvermeerdering	50
1.4.3	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	50
2	Samenvatting	52
3	Plannenlijst	53
4	Lijst met figuren	53
5	Lijst met tabellen	53
6	Bibliografie	54
7	Bijlagen	56

1 Bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

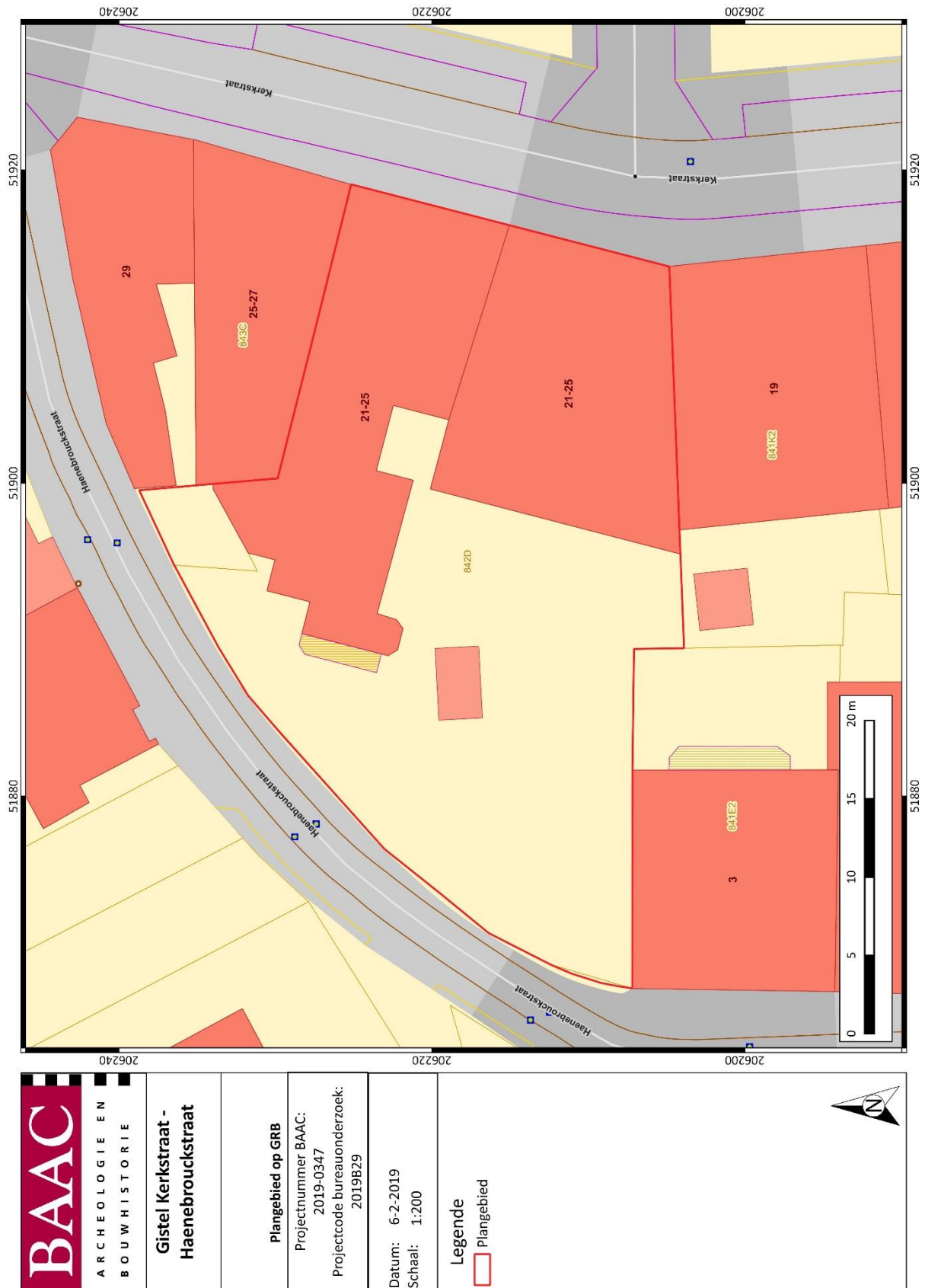
1.1.1 Administratieve gegevens

Naam site	Gistel, Kerkstraat - Haenebrouckstraat		
Ligging	Kerkstraat 21-25, Haenebrouckstraat, deelgemeente Gistel, gemeente Gistel, provincie West-Vlaanderen		
Kadaster	Gistel, Afdeling 1, Sectie A, Perceel 842D		
Coördinaten	Noordwest:	x: 51899.54	y: 206238.70
	Noordoost:	x: 51919.09	y: 206225.15
	Zuidwest:	x: 51867.71	y: 206207.19
	Zuidoost:	x: 51913.84	y: 206204.82
Projectcode BAAC Vlaanderen	2019-0347		
Bureau-Onderzoek	Projectcode	2019B29	
	Erkend archeoloog	Inger Woltinge (Erkenningsnummer: 2015/00023)	
	Betrokken actoren	Mathias Hermans (archeoloog)	
	Betrokken derden	Werner Peene (Heemkundige kring Gestella)	

Plan 1: Plangebied op topografische kaart¹ (1:10.000; digitaal; 06-02-2019)

¹ AGIV 2019h

Plan 2: Plangebied op kadasterkaart² (GRB) (1:1; digitaal; 06-02-2019)

² AGIV 2019c

1.1.2 Juridisch kader en onderzoekstraject

In het kader van het Onroerenderfgoeddecreet (decreet van de Vlaamse Regering 12 juli 2013) en het Onroerenderfgoedbesluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden. Het doel van de archeologienota is dat er mogelijkheden gezocht worden om *in situ* behoud te bewerkstelligen of, indien dit niet kan, het formuleren van maatregelen voor vervolgonderzoek waarbij het erfgoed *ex situ* wordt behouden.

Om vast te stellen of bij werkzaamheden archeologische waarden zullen worden vernietigd, is een archeologisch onderzoek nodig. In eerste instantie wordt een **bureauonderzoek** uitgevoerd. Op basis van bekende gegevens van bodemkaarten, uit cartografische en andere historische bronnen en eventueel voorgaand onderzoek in de directe omgeving van het plangebied wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van het plangebied. Indien uit deze desktopanalyse blijkt dat er een kans is op het aantreffen van archeologische waarden binnen het plangebied, kan het aangewezen zijn de gaafheid van het bodemprofiel en de aanwezigheid van archeologische indicatoren te onderzoeken middels een landschappelijk bodemonderzoek, een veldkartering en/of een geofysisch onderzoek. Deze onderzoeken maken alle deel uit van het **vooronderzoek zonder ingreep in de bodem**. Indien op basis van de resultaten van alle nodige facetten van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem niet voldoende informatie verzameld kan worden om een onderbouwde uitspraak te doen aangaande de beslissing tot behoud *in situ*, vrijgave of opgraving van het terrein, moet in een volgende fase een vooronderzoek met ingreep in de bodem worden uitgevoerd.

Het doel van het eventueel **vooronderzoek met ingreep in de bodem** is een archeologische evaluatie van het terrein. Dit houdt in dat het archeologisch erfgoed opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en gewaardeerd wordt en dat de potentiële impact van de geplande werken op de archeologische resten wordt bepaald. De hiervoor aangewezen methoden zijn archeologische boringen, proefputten en/of proefsleuven. Onderdeel van de evaluatie is dat er mogelijkheden gezocht worden om een eventuele site *in situ* te behouden of, indien dit niet kan, het opstellen van een programma van maatregelen voor vervolgonderzoek (ruimtelijke afbakening, diepteligging, strategie, doorlooptijd, te voorziene natuurwetenschappelijke onderzoeken en conservatietechnieken, voorstel onderzoeksvragen) in de vorm van een opgraving.

Het vooronderzoek is uitgevoerd conform de Code van Goede Praktijk 3.0.

1.1.3 Aanleiding

Naar aanleiding van een aanvraag bij een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen heeft BAAC Vlaanderen bvba een archeologienota opgemaakt. Op het terrein zal door de initiatiefnemer een nieuwbouw van appartementen gerealiseerd worden. De geplande werken impliceren aanzienlijke bodemingrepen (waaronder de aanleg van een parkeergarage onder het gehele terrein) die qua omvang een directe bedreiging betekenen voor potentieel aanwezig archeologisch erfgoed. Eens het archeologisch bodemarchief aangetast of vernield wordt, betekent dit een onomkeerbaar informatieverlies.

De totale oppervlakte van het plangebied *Gistel, Kerkstraat – Haenebrouckstraat* bedraagt ca. 1.060 m². Het valt buiten een beschermde archeologische site, maar ligt wel in een archeologisch vastgestelde zone. Het plangebied komt niet voor op de kaart met gebieden waarin geen archeologische waarden (meer) te verwachten zijn (GGA, gebieden geen archeologie).³ Volgens het gewestplan is het plangebied ingekleurd als woongebied.

Daarnaast werden in de directe omgeving waarden voor ‘beschermd onroerend erfgoed’ opgenomen in het Geoportaal. De parochiekerk ‘Onze-Lieve-Vrouw Ten Hemel Opgenomen’ en omgeving wordt sinds 2002 beschouwd als beschermd stads- of dorpsgezicht. Deze bescherming houdt de parochiekerk met omliggende kerkhofsites in, gekenmerkt door de open ruimtelijkheid. Anderzijds wordt de waarde van de omgeving bepaald door de verschillende gebouwen zoals de dekenij en pastorie aan de koorzijde van de kerk.⁴

Aangezien het plangebied in een woon- of recreatiegebied ligt, het tot een vastgestelde archeologische zone behoort, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt en de ingreep minstens 100 m² bedraagt, is volgens het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 een archeologienota vereist. Deze bekrachtigde archeologienota wordt bij de omgevingsvergunningsaanvraag gevoegd.

1.1.4 Huidige situatie

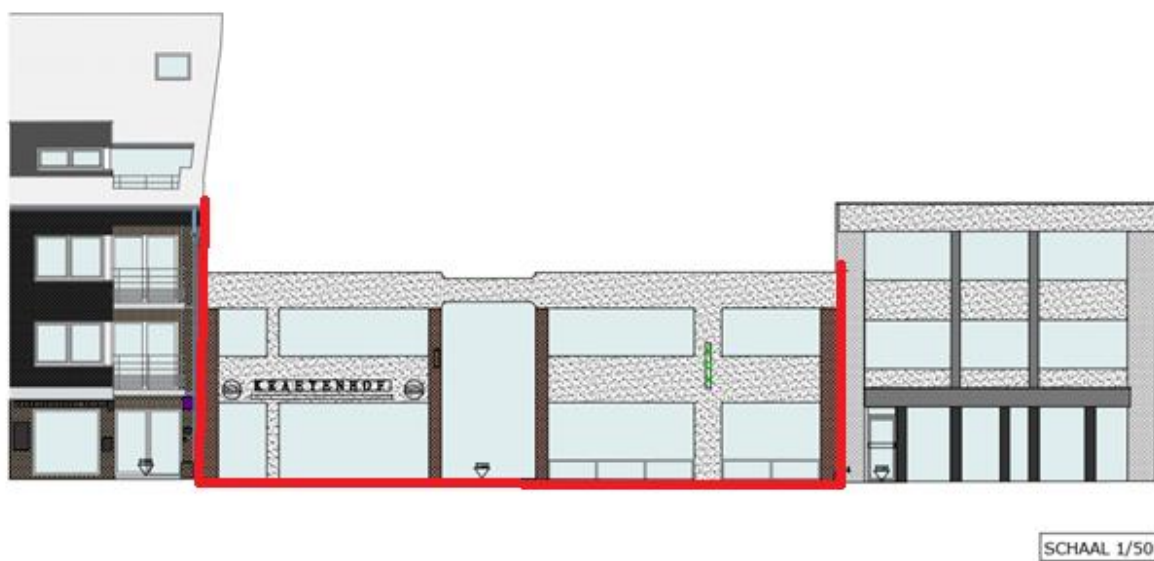
Heden is het plangebied bebouwd. Ongeveer 500 m² is in gebruik genomen door kantoor- en handelsruimte (Figuur 1). De rest van het plangebied is bedekt met een asfalt laag bedoeld als parking en een aangelegd terras van een horeca zaak (Figuur 2). Deze verharding houdt ongeveer 560 m² in (Plan 5). In totaal is het plangebied ca. 1.060 m².

Onder het kantoor-en handelspand is een kelder aanwezig. Deze heeft een omvang van 3,90 m x 13,20 m (51,50 m²) en kent een diepte van 2,40 m (Plan 3 - Figuur 3).⁵

³ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2019

⁴ IOE 2019, ID: 12545

⁵ Informatie aangebracht door initiatiefnemer

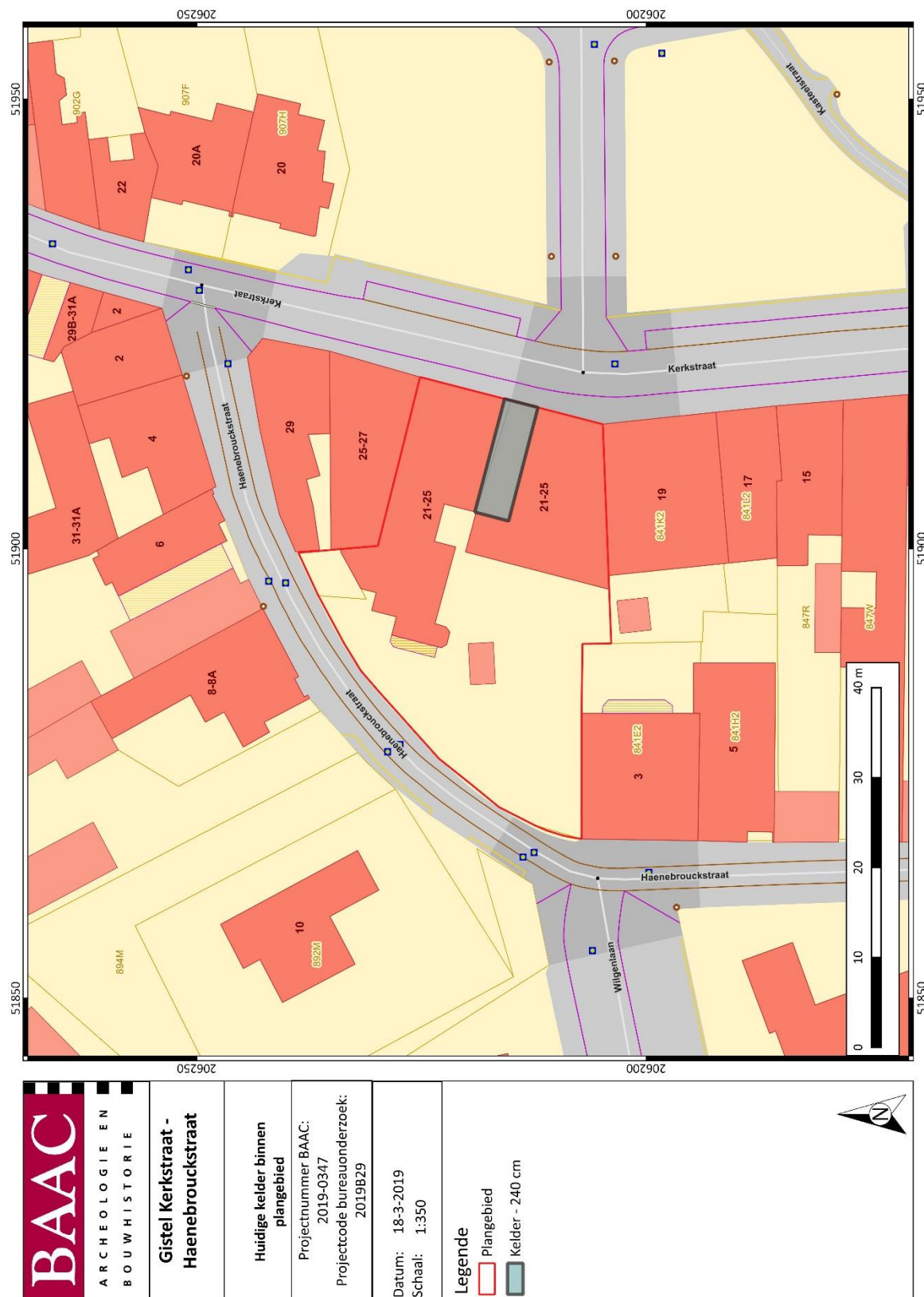
Figuur 1: Voorstelling huidige situatie - Kerkstraat⁶

Figuur 2: Streetviewbeeld⁷ uit 2017 – Haenebrouckstraat

⁶ Plan aangebracht door initiatiefnemer

⁷ GOOGLE n.d.

Plan 3 Aanduiding kelder⁸ binnen plangebied, geprojecteerd op GRB⁹

⁸ Informatie aangebracht door initiatiefnemer

⁹ AGIV 2019c

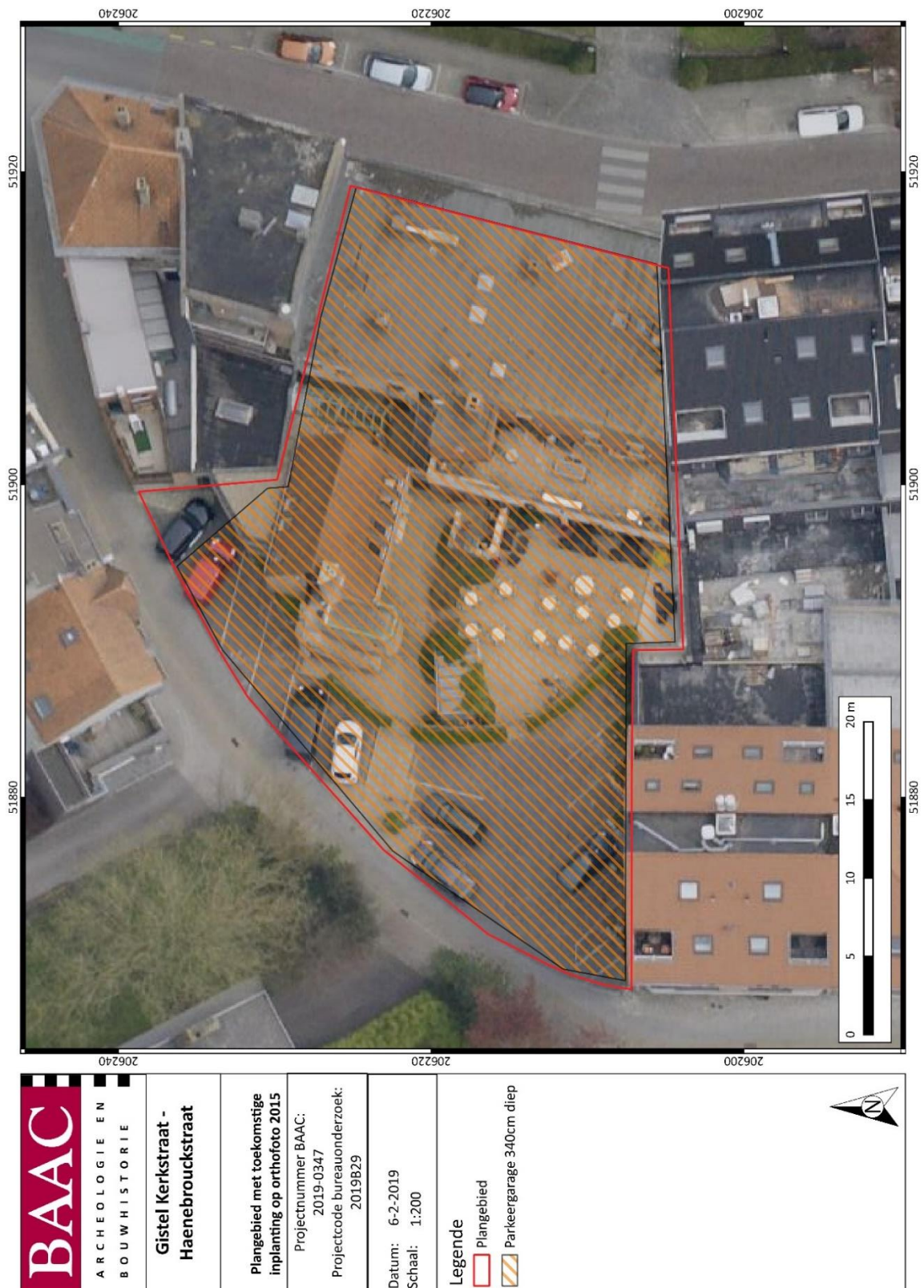
Figuur 3: Opmetingsplan huidige situatie plangebied¹⁰

1.1.5 Geplande werken en bodemingrepen

De opdrachtgever plant op het terrein de nieuwbouw van twee gebouwcomplexen met wooneenheden. Het ene gebouw is gericht op de Kerkstraat, de andere is gelegen aan de Haenebrouckstraat. Tussen de complexen wordt een groene zone ingericht (Figuur 6). Onder het terrein wordt een parkeergarage van 1.020 m² aangelegd, zo goed als de totale oppervlakte van het plangebied (Figuur 5 - Plan 4). De bodemplaat van de parkeergarage komt aan de Haenebrouckstraat op een diepte van 3,40 m te liggen. Aan de Kerkstraat kan dit tot op 410 cm onder straatniveau zijn, daar een helling binnen het plangebied aanwezig is (Figuur 4). Bij deze bodemingreep worden archeologische waarden die mogelijk binnen het plangebied aanwezig zijn onherroepelijk vernietigd.

Vooraleer de bouwwerkzaamheden kunnen plaatsvinden, dient de huidige bebouwing en verharding gesloopt te worden (Plan 5).

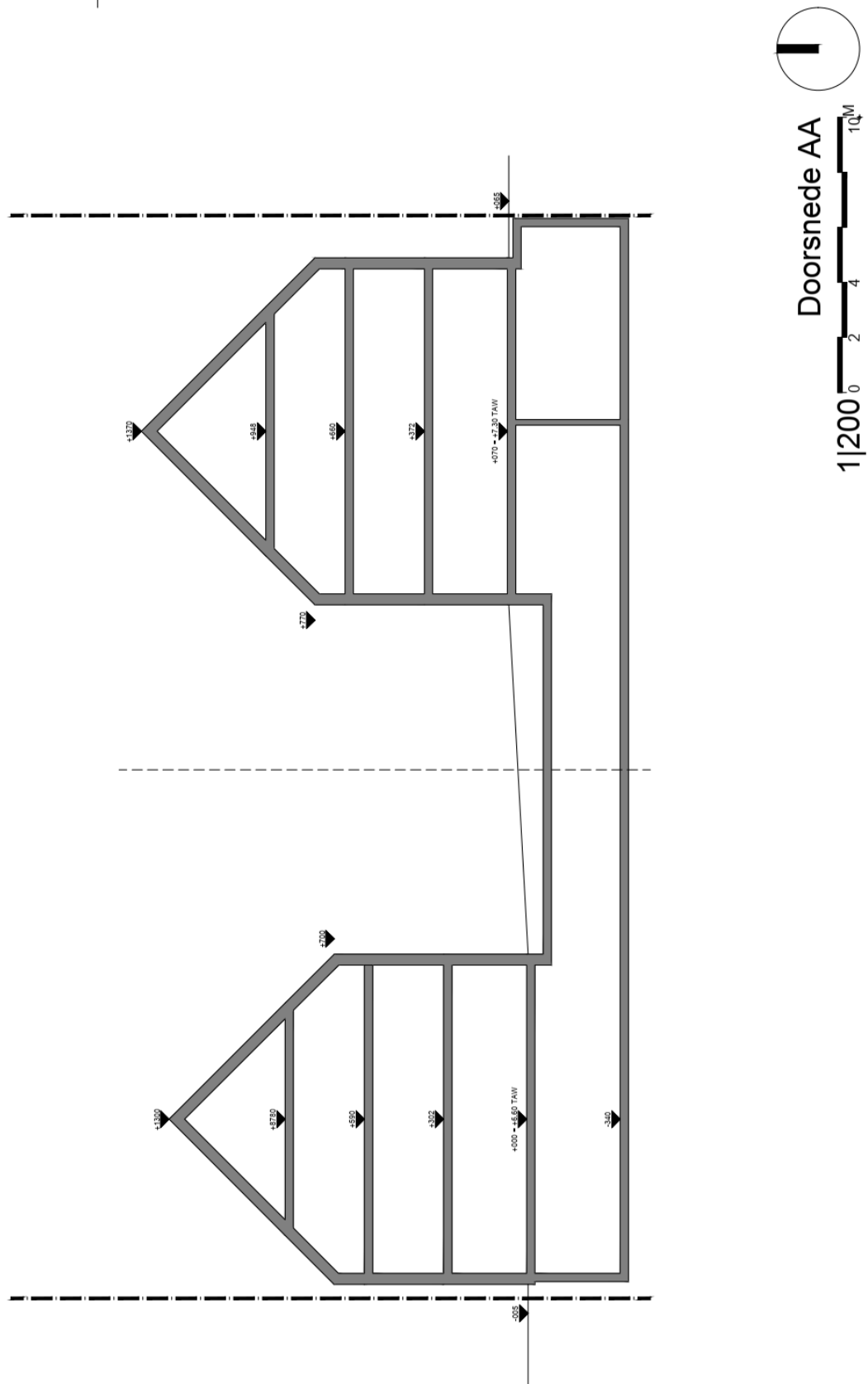
¹⁰ Plan aangebracht door initiatiefnemer.

Plan 4: Plangebied met weergave van toekomstige inplanting¹¹ op orthofoto¹² (1:1; digitaal; 02-06-2019)

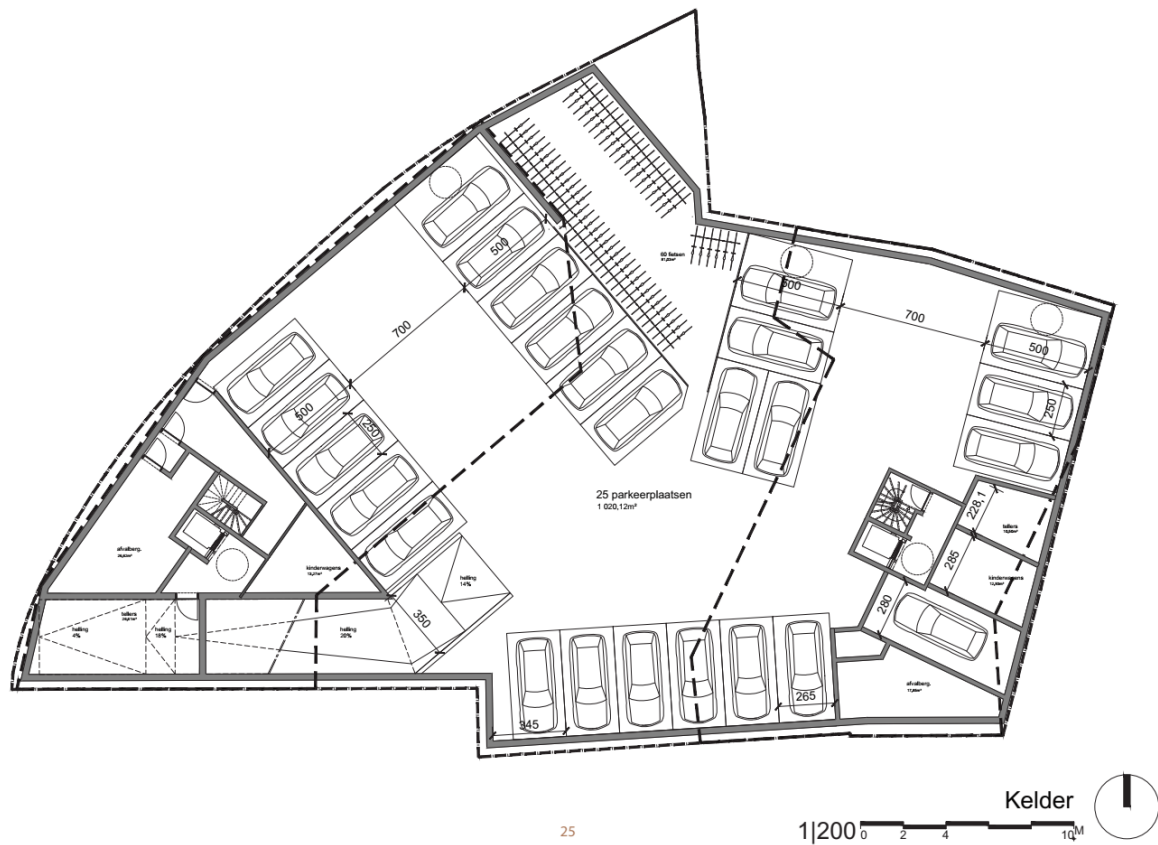
¹¹ Plan aangebracht door initiatiefnemer.

¹² AGIV 2019f

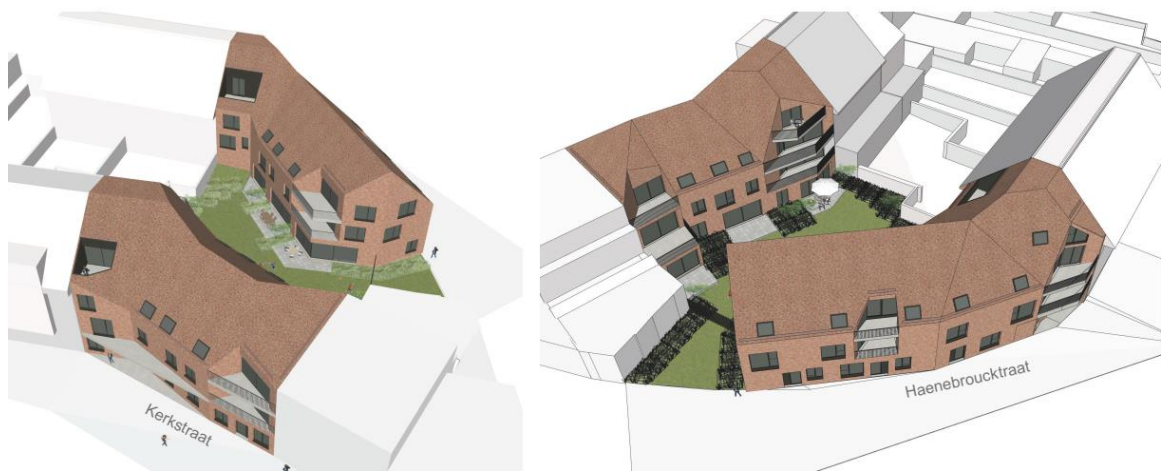

Figuur 4: Doorsnede van de toekomstige inplanting¹³

¹³ Plan aangebracht door initiatiefnemer

Figuur 5: Ontwerpplan parkeergarage¹⁴

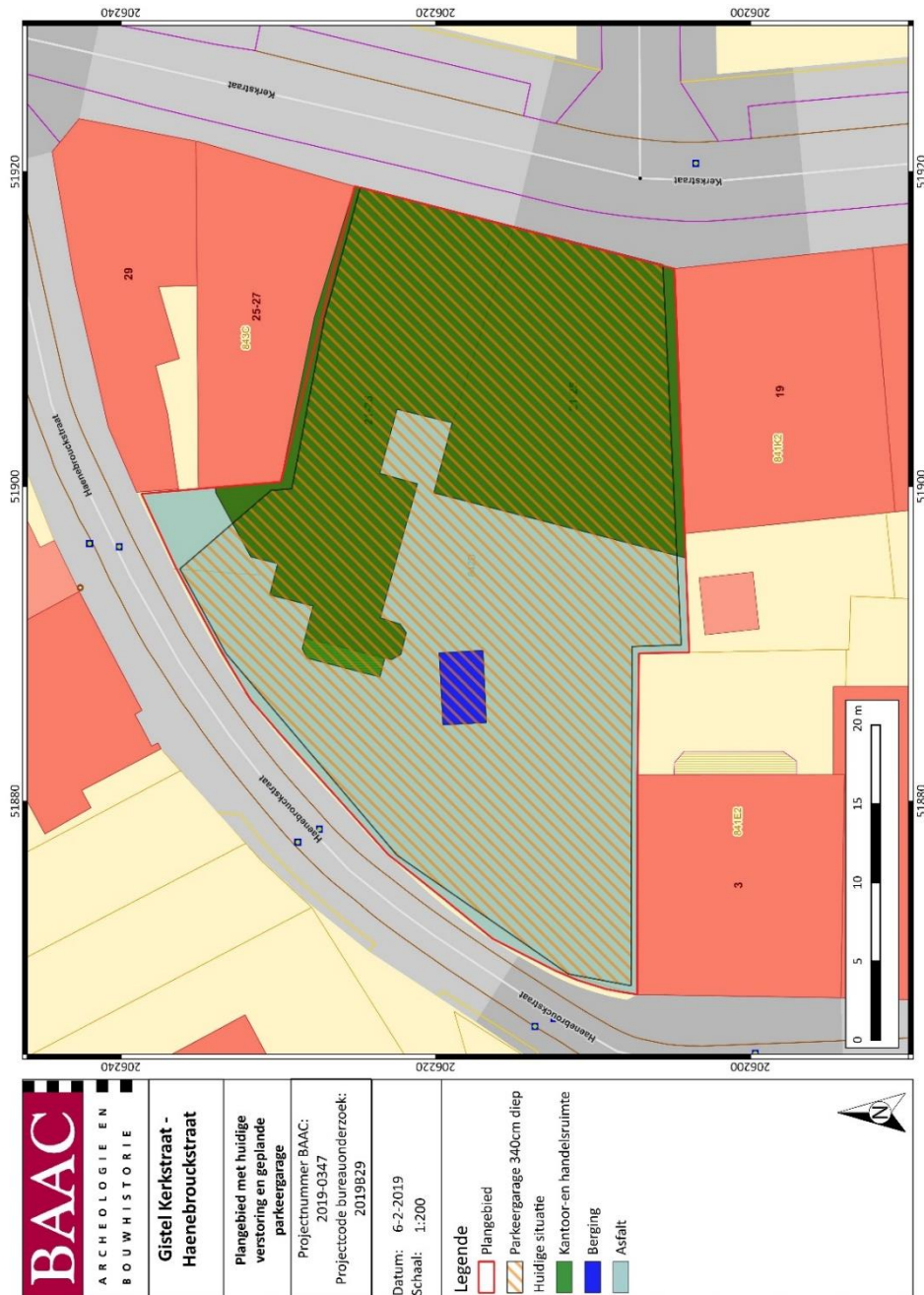
Figuur 6: Visualisatie van geplande nieuwbouw¹⁵

¹⁴ Plan aangebracht door initiatiefnemer

¹⁵ Plan aangebracht door initiatiefnemer

1.1.6 Randvoorwaarden

Vanwege het feit dat er nog gebouwen op het terrein staan en een asfaltverharding aanwezig is die gesloopt moeten worden, betreft het hier een archeologienota met uitgesteld vooronderzoek. Dit houdt in dat een eventueel vervolgonderzoek met ingreep in de bodem, zoals gesteld in het programma van maatregelen, op een later tijdstip, na de sloop van de gebouwen en verharding uitgevoerd dient te worden.

Plan 5: Huidige situatie binnen het plangebied met weergave van geplande parkeergarage, op de GRB¹⁶ (digitaal, 1:1, 06-02-2019)

¹⁶ AGIV 2019c

1.2 Werkwijze en strategie

Een bureauonderzoek kadert binnen een archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem. Het archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem bereikt het doel van archeologisch vooronderzoek, het vaststellen van de aan- of afwezigheid van een archeologische vindplaats, zonder de mogelijk aanwezige archeologische resten wezenlijk aan te tasten. Het bureauonderzoek bereikt het doel van archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem door de studie van gekende of ontsloten informatiebronnen.

1.2.1 Onderzoeksvragen

Volgende onderzoeksvragen zullen in dit bureauonderzoek behandeld worden:

- Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens en welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?
- Is er via archeologisch onderzoek of waarnemingen op aanpalende of nabijgelegen percelen reeds info beschikbaar over de dikte en de opbouw van het aanwezige bodemarchief?
- Zijn er archeologische waarden aanwezig binnen het onderzoeksterrein?

Indien er archeologische waarden aanwezig zijn binnen het onderzoeksterrein:

- Wat is de aard van deze waarden?
- Wat is de bewaringstoestand van deze waarden?
- Betreft het behoudenswaardige archeologische waarden?
- Wat is de relatie tussen deze waarden en het landschap?
- Wat is de impact van de geplande bodemingrepen op deze waarden?

1.2.2 Heuristiek

Het doel van het bureauonderzoek is de formulering van een archeologische verwachting van de onderzoekslocatie. Deze verwachting wordt opgesteld op basis van gekende landschappelijke, geologische, archeologische, historische en geografische bronnen.

Een eerste stap bij het formuleren van een archeologische verwachting voor de onderzoekslocatie is deze te situeren binnen een breder landschappelijk kader. Hierbij wordt beroep gedaan op de gekende geografische en geologische bronnen en kaarten.

Administratieve en geografische kaarten:

- GRB/kadasterkaart
- Topografische kaart
- Orthofoto

- Tertiairgeologische kaart
- Quartairgeologische kaart
- Bodemkaart

De basis van de desktopstudie bestaat verder uit een historische studie van de onderzoekslocatie en zijn directe omgeving. Hierbij wordt de gekende archeologische en historische vakliteratuur over de onmiddellijke omgeving van het plangebied geconsulteerd.

Een bijkomende belangrijke bron van informatie is het historisch kaartmateriaal. Op basis van deze oude kaarten kan een beeld worden gegeven van de evolutie van de bebouwing in het plangebied door de eeuwen heen, maar met dien verstande dat de draad slechts kan opgepikt worden vanaf het moment dat de eerste kaarten voor het gebied verschenen. Bovendien is de afwezigheid van bebouwing op deze kaarten geen garantie dat er niets geweest is. In de beginperiode van de cartografie werden voornamelijk grotere nederzettingen en belangrijke bouwwerken zoals stadsomwallingen, kerken, kloosters en kastelen weergegeven en was er geen of weinig aandacht voor de burgerlijke architectuur. Het was vaak niet de bedoeling om de huizen in detail of juist weer te geven. Pas vanaf de 19^e eeuw verschijnen de eerste gedetailleerde kadasterkaarten. Naast de gangbare historische kaarten is ook Cartesius geraadpleegd.¹⁷

Volgende historische kaarten werden opgezocht en geanalyseerd:

- CAI-kaart
- Ferrariskaart
- Atlas der Buurtwegen
- Poppkaart
- Vandermaelenkaart
- Kaart Jacob Van Deventer (Cartesius)
- Ghistel in 1678 (Heemkundige kring Gestella)

De CAI-kaart wordt weergegeven met het grootschalig referentiebestand als onderkaart. De onmiddellijke omgeving rondom wordt op de Ferraris-, Atlas der Buurtwegen, Popp- en Vandermaelenkaart besproken. De beschrijving gebeurde onder meer op basis van de legende uit *België in kaart*.¹⁸ Indien er een bijzondere locatie op te merken is, wordt deze, indien mogelijk, vernoemd bij naam en uitgebreider beschreven. De historische en archeologische kaarten worden gebruikt om een historisch-archeologische interpretatie van de locatie te bekomen.

Er werd beroep gedaan op de Heemkundige kring Gestella waarbij Werner Peene informatie in de vorm van cartografisch materiaal aanbracht. Er werden verder geen externe specialisten betrokken bij dit onderzoek en geen verdere wetenschappelijke advisering ingewonnen bij derden.

¹⁷ CARTESIUS 2019

¹⁸ BEYAERT et al. 2006

1.3 Assessmentrapport

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de beschikbare kennis inzake bodemkunde, geomorfologie, historie, cartografie en archeologie met betrekking tot het plangebied en omgeving. Deze informatie vormt de basis voor de archeologische verwachting van het onderzoeksgebied.

1.3.1 Landschappelijk kader

Hieronder volgt een overzicht van het grondgebruik en de aardkundige, hydrografische en fysisch-geografische gegevens van het plangebied.

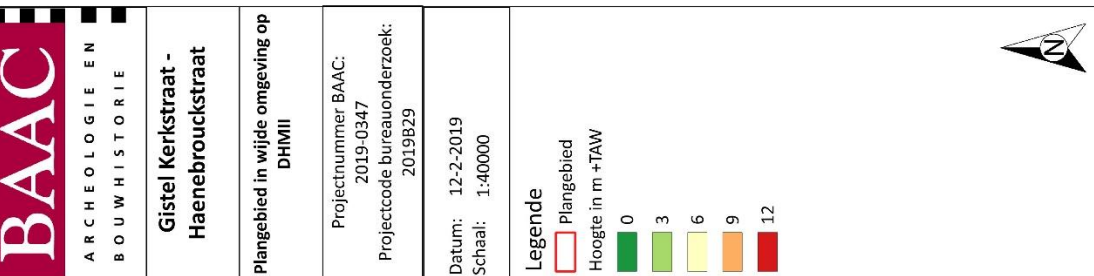
Topografische situering

De exacte locatie van het plangebied is weergegeven op Plan 1 en Plan 2. Gistel is een woon- en landbouwgemeente van ca. 1.520 ha., die in Vlaanderen bekend staat als bedevaartsoord van H. Godelieve, met de jaarlijkse Godelieveprocessie, de Abdij Ten Putte en de Onze-Lieve-Vrouwekerk als belangrijkste referenties. Het grondgebied is doorsneden door enkele verkeersaders: de autosnelweg E40 Veurne-Jabbeke (noorden), de autowegen N33 Oostende-Torhout (westen) en N367 Jabbeke-Nieuwpoort (doorkruist Gistel van oost-west). Verder is er de Moerdijkvaart (oosten) met aansluiting op het kanaal Plassendale-Nieuwpoort (noorden) en de (opgeheven) spoorweg Torhout-Oostende.¹⁹

Het plangebied *Gistel, Kerkstraat - Haenebrouckstraat* is gelegen in het historische stadscentrum van Gistel. Het plangebied ligt tegenover de parochiekerk van O.-L.-V. Hemelvaart en situeert zich binnen het bouwblok tussen de Kerkstraat en de Haenebrouckstraat.

Binnen het plangebied varieert de hoogte tussen 6,60 m en 7,30 m +TAW, oplopend naar het oosten toe. Globaler bekeken ligt Gistel op een verhevenheid in het landschap en fluctueert de hoogte volgens het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM) tussen 4,5 m +TAW in de laagvlakte tot ca. 7,5 m +TAW op de hoger gelegen delen. Het plangebied ligt aan de rand van deze ophoging in het landschap.

¹⁹ IOE 2019, ID: 121630

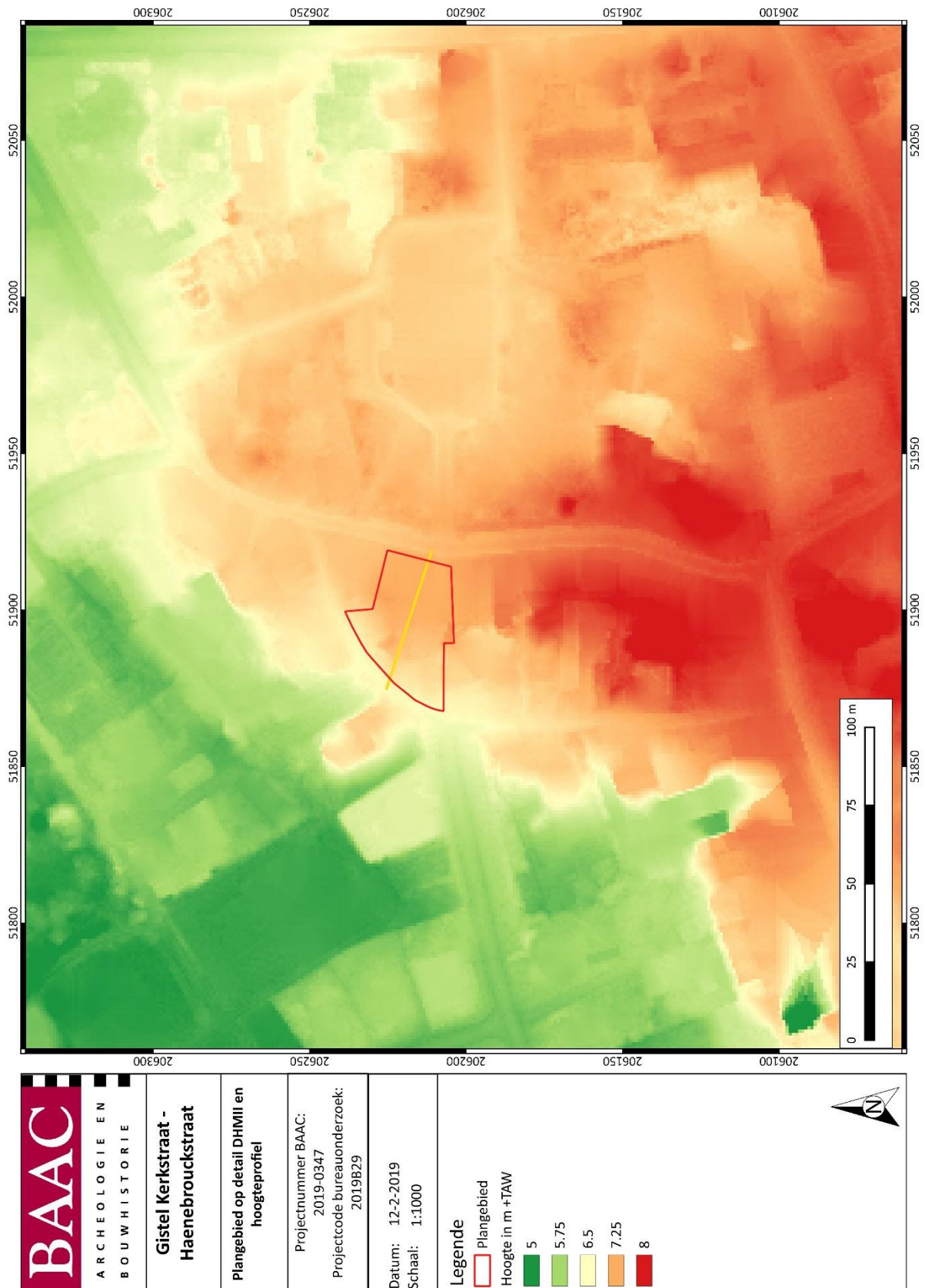

*Plan 6: Wijde omgeving van het plangebied op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen
(DHM)²⁰(1:1; digitaal; 12-02-2019)*

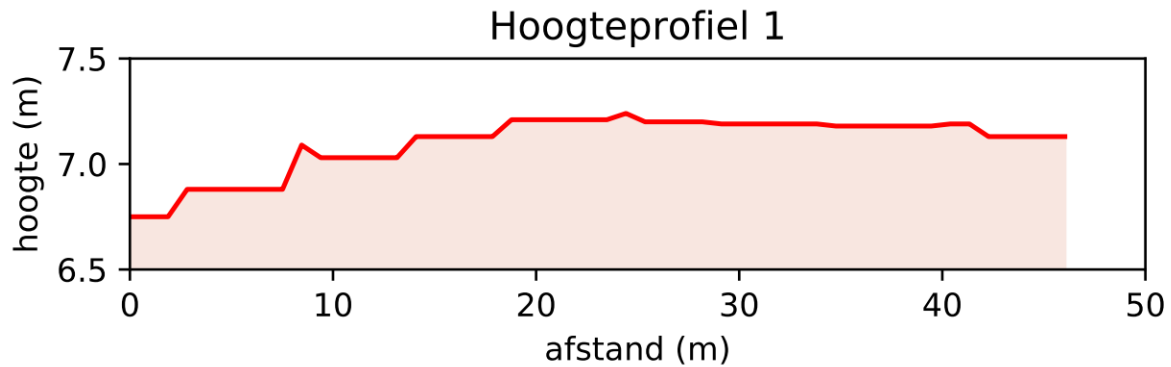
Plan 7: Plangebied op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM)²¹, met aanduiding van de waterwegen (1:1; digitaal; 12-02-2019)

²¹ AGIV 2019b

Plan 8: Plangebied Plangebied en hoogteprofielen op het DHM²² (1:1; digitaal; 12-02-2019)

²² AGIV 2019b

Figuur 7: Hoogteverloop terrein²³

Landschappelijke en hydrografische situering

Zoals reeds duidelijk werd op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen ligt Gistel op een oude zandheuvelrug, gelegen op de overgang tussen de lage kustpolders en de hoger gelegen zandstreek. Deze heuvelrug is zowaar een zandige uitloper die zich sterk manifesteert in het landschap en is oost-west georiënteerd waardoor Gistel een langwerpige uiterlijk krijgt. Volgens de Morfologische Eenhedenkaart van België behoort het plangebied tot het Interfluvium van de Kustvlakte en de Leievallei (12a) (Plan 9). Op basis van de digitale landschapsatlas kunnen er in het noordwesten van de provincie West-Vlaanderen drie traditionele landschappen afgebakend worden: de *kust*, de *kustpolders* en de *zandstreek buiten de Vlaamse Vallei*. Gistel ligt op de overgang tussen de twee laatste, benoemd als sublandschap: het *Land van Gistel*.²⁴

Het huidige landschap heeft zich voornamelijk ontwikkeld gedurende het quartair, vanaf 2,5 miljoen jaar geleden. Gedurende het pleistoceen worden langgerekte ruggen gevormd door dekzanden, die op het einde van de laatste ijstijd (ca. 20.000 -10.000 v.Chr.) vast komen te liggen. De dekzandruggen op de grens tussen Polders en Zandstreek vormden eilandjes in het open, dynamische kustlandschap tijdens het holoceen, terwijl de lagergelegen gebieden met regelmaat overstromden.²⁵

Na het smelten van de ijskap na de laatste ijstijd (weichseliaan, tot ongeveer 11.700 jaar geleden) steeg de zeespiegel vrij snel. Rond 5.500 voor Chr. vertraagde deze stijging van de zeespiegel, waarna een zandige kustbarrière ontstond, een vijftal kilometer zeewaarts t.o.v. de huidige kustlijn. Wegens het zoetwateroverschot en de stijgende grondwatertafel tijdens deze periode transformeerde het gebied naast de kustlijn tot een veen- en moeraslandschap. Tijdens de periode tussen 5.500 en 3.500 voor Chr. was de kustvlakte echter nog een zeer dynamisch landschap, waarbij het afwisselend tot een waddengebied of veenmoeras hoorde. Deze dynamiek had uiteraard sterk lokaal het landschap gedetermineerd. De sedimentatie tijdens deze periode toont dan ook vaak een afwisseling van kleiige waddensedimenten en veenlaagjes. Vanaf 3.500 voor Chr., na een nieuwe vertraging van de zeespiegelstijging, kende het kustlandschap een relatief stabiele periode, waarbij de invloed van de zee vrijwel volledig verdween. Tijdens deze periode kon het veen gedurende enkele duizenden jaren ongestoord groeien. Zo ontstond het zogenaamde oppervlakteveen.²⁶

Tijdens de late ijzertijd startte een periode van kusterosie. Deze kusterosie vond echter niet plaats door een plotse stijging van de zeespiegel, zoals traditioneel voorgesteld in het *Duinkerke Transgressiemodel*²⁷, maar door een complexe dynamiek van steeds verder landinwaarts

²³ AGIV 2019b

²⁴ JACOBS et al. 2004

²⁵ IOE 2019, ID: 121630

²⁶ CHERRETÉ et al. 2011, pp.221–226; BAETEMAN 2007a, pp.3–7; VAN RANST & SYS 2000, pp.24–25

²⁷ Zie bijvoorbeeld VERHEYE & AMERYCKX 2007, pp.8–16

doordringende getijdengeulen, een verhoging van de waterafvoer in het binnenland, een stijging van de neerslag en menselijke activiteiten, zoals de veenwinning en ontbossing.

Al deze elementen samen zorgden voor een geleidelijke erosie van het veenlandschap. In de plaats kwam een erg dynamisch kustlandschap, gekenmerkt door een complex netwerk van actieve getijdengeulen, schorren, kreken en wadden. Enkele van deze geulen, waaronder de Spermaliegeul tussen Mannekensvere en Gistel en de Testerepgeul rond Oostende en Westende²⁸, hadden een enorme omvang en sneden hoger gelegen landstroken permanent af van het vasteland.²⁹ Deze geulen onttrokken water uit het overgebleven veen, dat hierdoor inklonk. Het gevolg was een veenlandschap dat erg gevoelig was voor een overstroming.³⁰ Het ontstane wadgebied strekt zich uit van de lijn Ramskapelle-Nieuwpoort-Lombardsijde-Westende in het westen tot Mannekensvere en Sint-Pieters-Kapelle ten oosten, waar het gebied versmalt, om uiteindelijk uit te lopen in de *golf van Gistel*, een brede polderinham dat de heuvelrug van Gistel in het zuiden scheidt van de zandstreek. Ter hoogte van de grens Gistel – Westkerke, ten oosten, werd het eiland Gistel gescheiden van de rest van de Zandstreek door een smalle doorbraak waardoor de Bourgogne-delta afwatert. Oorspronkelijk vloeide al het water vanuit de Golf van Gistel via de zijtak van de Spermaliegeul naar het IJzer-estuarium. Door de verregaande erosie, afbraak en inklinking van het deels door geulafzettingen afgedekte kustveenmoeras konden de getijdengeulen zich steeds dieper en groter insnijden. Daarenboven werden vanaf de Laat-Romeinse periode veel dijkes en andere structuren waarmee de mens de zee trachtte te beteugelen, verwaarloosd. Bijgevolg bestond rond het jaar 300 na Chr. vrijwel heel de kustvlakte uit een getijdenlandschap met inbegrip van de Golf van Gistel (Figuur 9).³¹ Enkele zandruggen steken er als eilanden bovenuit. Men spreekt ook wel van een donk, een droge zandkop dat boven het holoceenlandschap met mariene kleidek uitsteekt. Omdat deze hoger en vaak ook droger gelegen zijn, hebben zij een aantrekkingskracht op de mens om zich hier te komen vestigen. Oudenburg, dat zo'n 4 km in vogelvlucht ten noordoosten ligt, kent een gelijkaardige situatie. In de traditionele literatuur worden de afzettingen die in dit dynamisch landschap werden afgezet ook *Oudland* genoemd.³²

De dynamiek van het getijdenlandschap werd aan het begin van de vroege middeleeuwen ingeperkt, in eerste instantie door de verzadiging van de meeste geulen. Deze evolueerden geleidelijk naar slikken en schorren, die tijdens eb droog lagen (Figuur 9). Het kustlandschap werd voor de mens opnieuw interessant voor exploitatie, waardoor de getijdenwerking ook steeds meer door de mens afgeremd werd. Ondanks de – al dan niet door de mens gestuurde – verlanding van grote delen van het kustlandschap, bleven vele getijdengeulen actief. Vaak werden deze restgeulen door de mens gebruikt voor de drainage van nieuw gecultiveerd areaal.³³ Rond het jaar 1000 werd de kustvlakte steeds systematischer bewerkt en bewoond. Deze steeds meer structurele menselijke aanwezigheid in het gebied leidde tot een grote uitbreiding van door de mens opgezette ingrepen in het landschap. Deze bestonden in eerste instantie uit het ombermen en indijken van woonkernen en landbouwareaal. Tijdens dezelfde periode werden ook de eerste restgeulen ingedijkt. Systematische inpoldering met het oog op landwinning vond tijdens de vroege middeleeuwen echter nog niet plaats.³⁴ Getuige hiervan is de gedeeltelijke overstroming van de kustvlakte vanuit Nieuwpoort en het Zwin rond de 11de eeuw. De afzettingen die tijdens deze overstroming werden afgezet worden ook *Middelland* genoemd.³⁵ Deze overstromingen hielden pas op na de indijking van het IJzerestuarium en de Schorre

²⁸ TYS 1997, p.93–94

²⁹ ZEEBROEK et al. 2002, p.20

³⁰ CHERRETTÉ et al. 2011, p.31

³¹ Sierens n.d.

³² VAN RANST & SYS 2000, p.24

³³ CHERRETTÉ et al. 2011, p.79

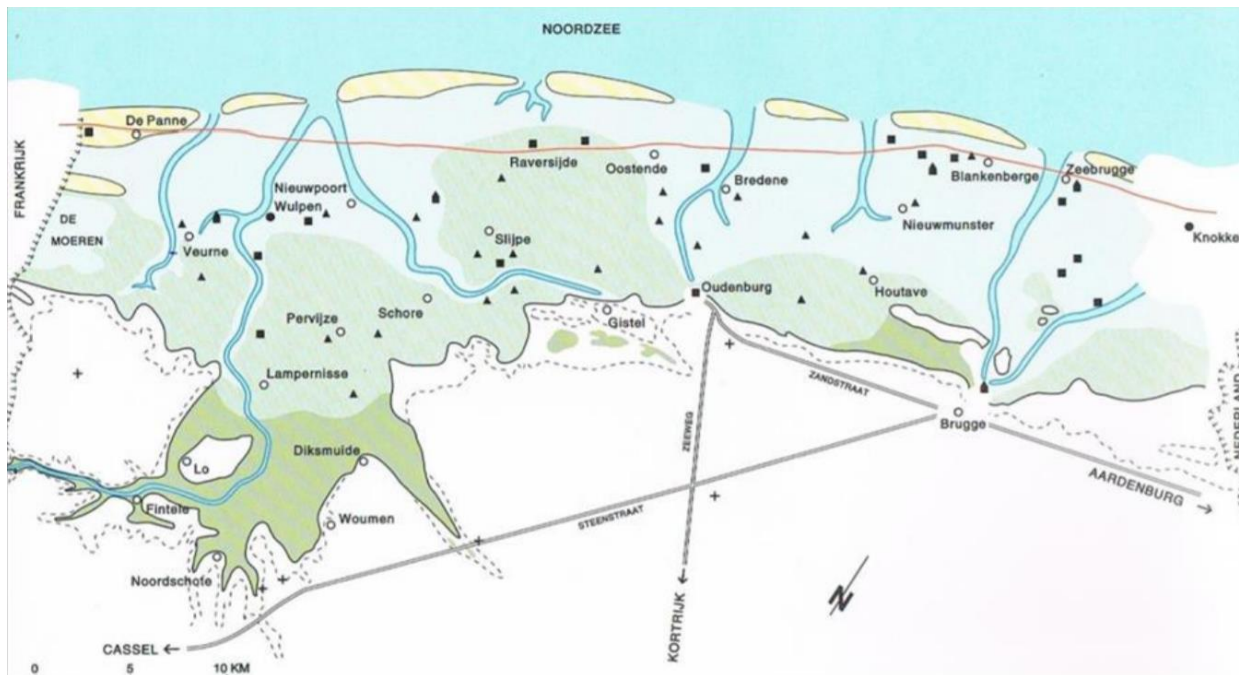
³⁴ CHERRETTÉ et al. 2011, pp.115–117

³⁵ VAN RANST & SYS 2000, p.24; VERHEYE & AMERYCKX 2007, pp.8–16

van het Zwin tussen de 12de en 14de eeuw.³⁶ Deze ingepolderde zones komen overeen met het *Nieuwland*.³⁷

Vaak wordt de systematische inpoldering toegeschreven aan de verschillende abdijen in de regio. Recent historisch onderzoek toonde echter aan dat de inpoldering ook gebeurde onder invloed van de Graven van Vlaanderen³⁸ en op initiatief van de lokale gemeenschappen zelf.³⁹ Vanaf de late middeleeuwen lijkt de systematische inpoldering van de kustvlakte voltooid. Door de menselijke ingrepen werden de Kustpolders geleidelijk een vrijwel volledig stabiel landschap. De historisch gekende overstromingen van na het jaar 1000, in het verleden soms geïnterpreteerd als de zogenaamde 'Duinkerke IJl-transgressie'⁴⁰, kennen vermoedelijk geen natuurlijke oorzaak, maar zijn meer dan waarschijnlijk acute doorbraken van dijken tijdens hevige stormen.⁴¹ Het is ook pas in de volle tot late middeleeuwen dat de typische duinengordel aan de kustlijn ontstond.⁴²

De belangrijkste beken in de omgeving van het plangebied zijn noord - noordoost gericht en maken samen met een meer oostelijk gelegen fluviatiel beekstelsel deel uit van het Waardammestelsel.⁴³ Ten zuiden van Gistel ligt de Kallaartswallegeleed die om de zandrug heen loopt richting het noorden en overgaat in de Doornhoekgeleed. In het noorden loopt parallel het Zomerloosgeleed en komt uit in de Kallaartswallegeleed (Plan 7: Plangebied op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM), met aanduiding van de waterwegen (1:1; digitaal; 12-02-2019) Plan 7).

Figuur 8: Kustlandschap met getijdengeulen. Reconstructie van landschap en bewoning in de kustvlakte in de Romeinse tijd⁴⁴

³⁶ VAN RANST & SYS 2000, p.24

³⁷ VAN RANST & SYS 2000, p.24

³⁸ VAN ACKER 2000, pp.143–147

³⁹ SOENS 2001, pp.40–43; SOENS 2006, pp.5–6 & 10–11

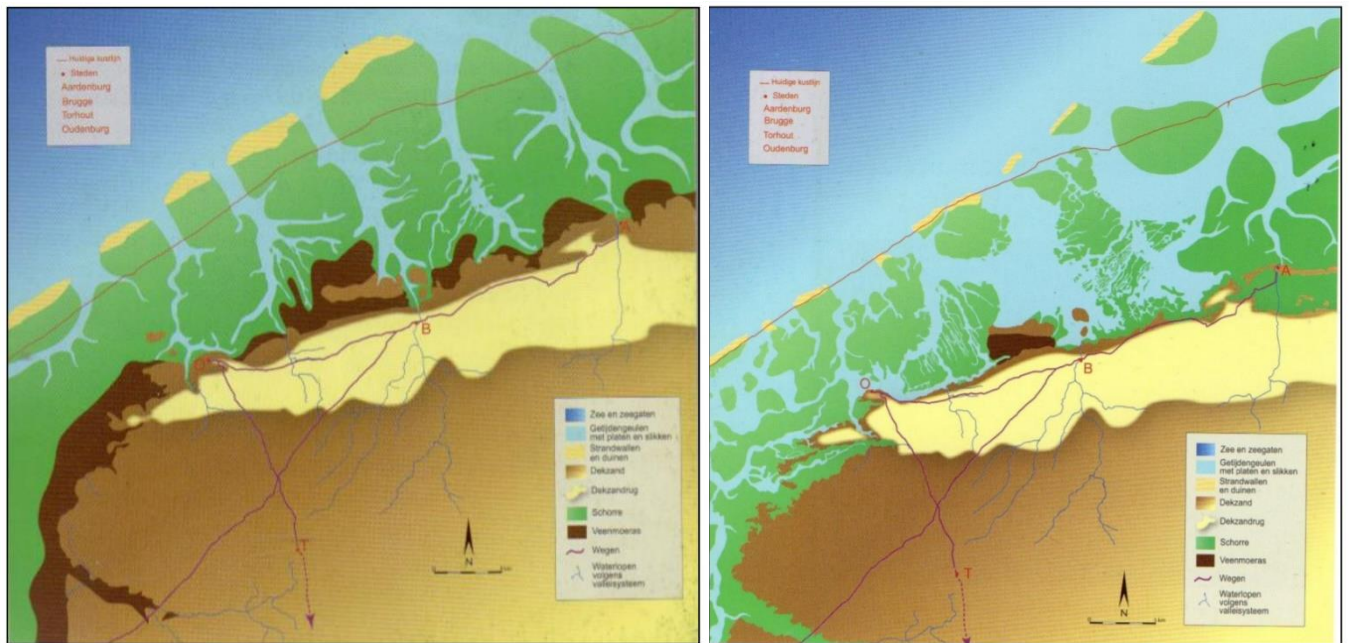
⁴⁰ VERHEYE & AMERYCKX 2007, pp.8–16

⁴¹ MOSTAERT 2000, pp.130–134; VAN ACKER 2000, pp.143–147; DE CLERCQ 2000, pp.148–151

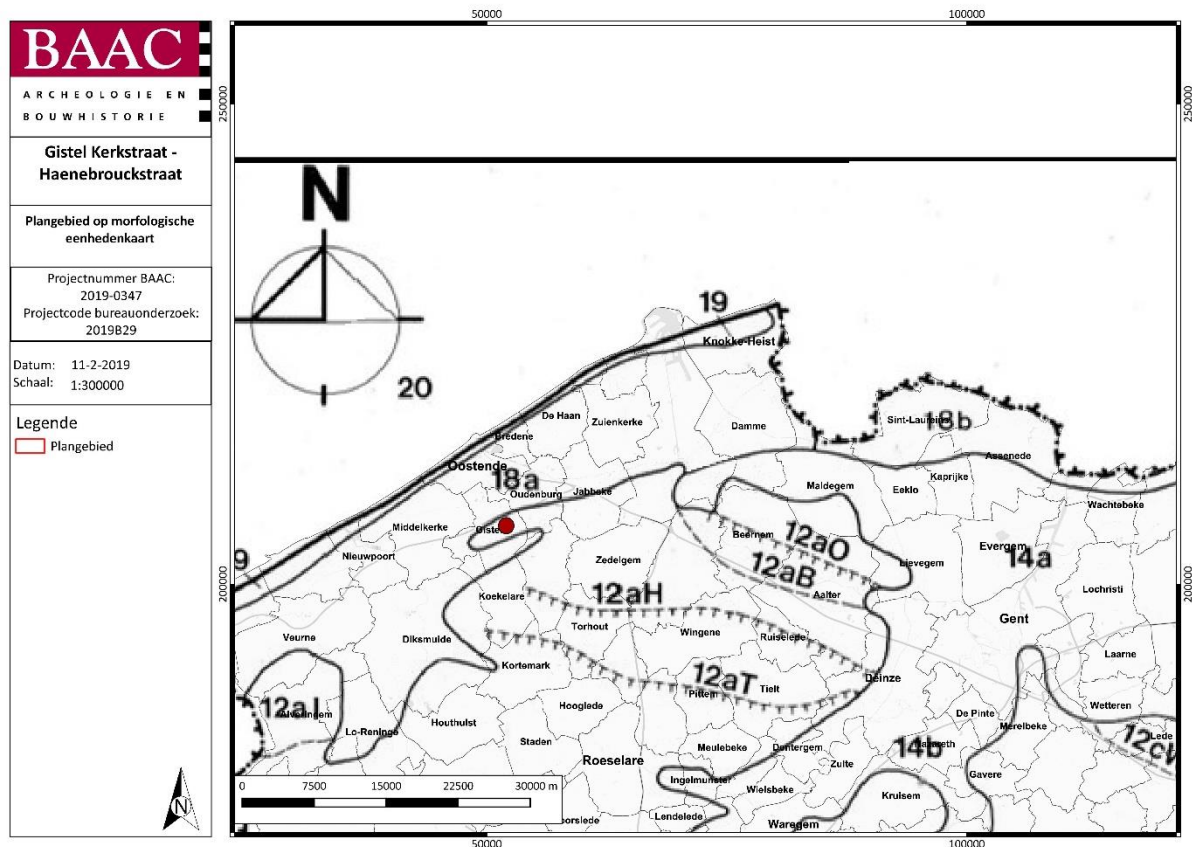
⁴² BAETEMAN 2007a, pp.13–15; BAETEMAN 2007b, p.10; VANDAMME 2000, pp.152–155; JACOBS et al. 2004

⁴³ JACOBS et al. 2004

⁴⁴ Sierens n.d.; THOEN & VANHOUTTE 2004

Figuur 9: reconstructie van het landschap in de Romeinse tijd (links) en tijdens de 8ste – 9de eeuw (rechts)⁴⁵

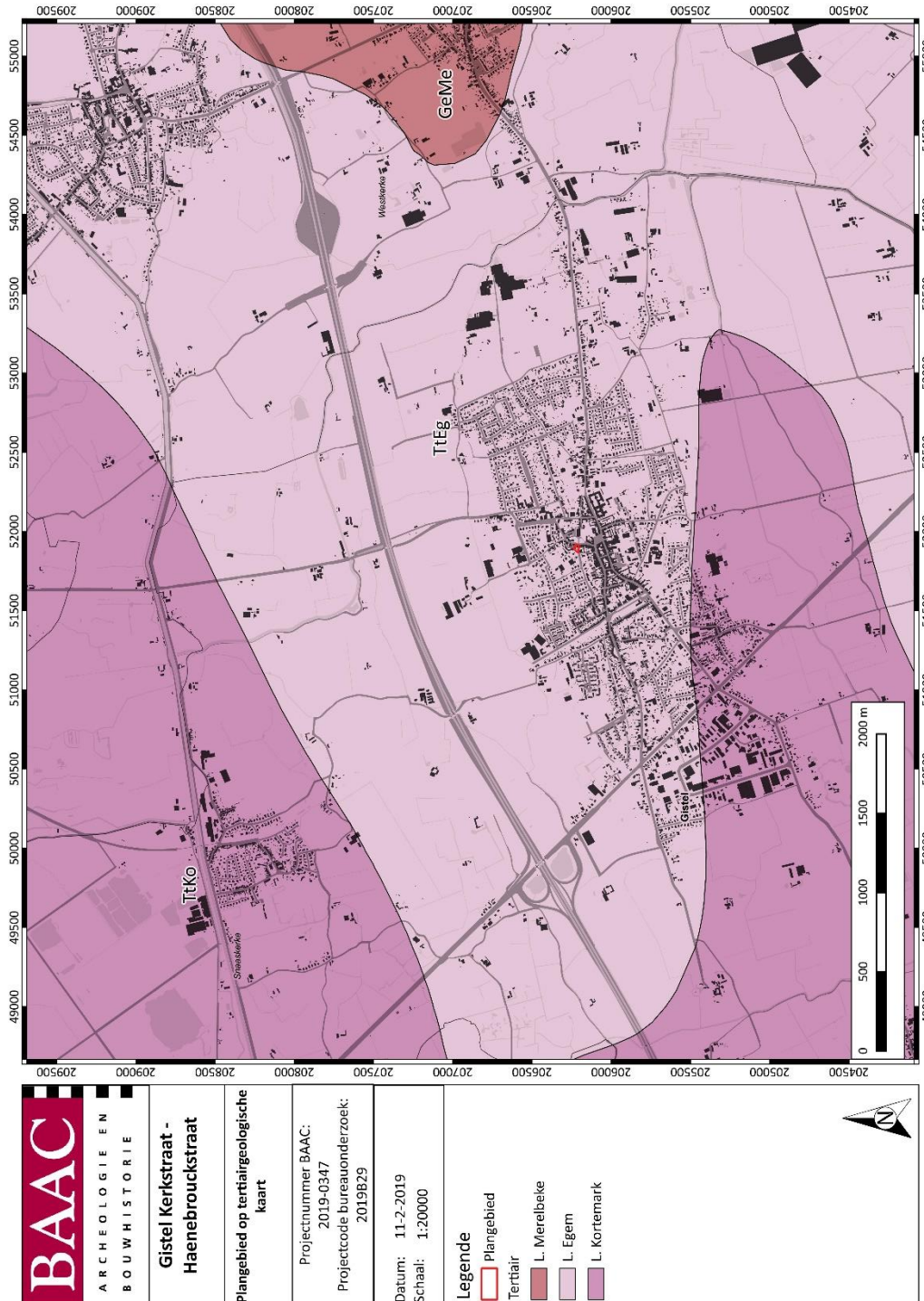
Plan 9: Plangebied op morfologische eenhedenkaart van België⁴⁶ (1:1; digitaal; 11-02-2019)

⁴⁵ Sierens n.d.; HILLEWAERT et al. 2011

⁴⁶ DENIS 1992

Paleogeen en neogeen (tertiair)

De omgeving van het plangebied wordt gekenmerkt door afzettingen behorend tot het lid van Egem, onderdeel van de Formatie van Tielt. De Formatie van Tielt bestaat uit een fijn zandig en zandig marien sediment. Het Lid van Egem bestaat uit een glimmer- en glauconiethoudend zeer fijn zand dat grover wordt naar boven toe. Het is tevens afgezet in ondiepe, mariene omstandigheden.

Plan 10: Plangebied op de tertiairgeologische kaart⁴⁷ (1:50.000; digitaal; 11-02-2019)

⁴⁷ DOV VLAANDEREN 2019a

Quartair

Het plangebied is volgens de quartairgeologische kaart (1:200.000) gekarteerd als type 11. Dit type bestaat uit een basisafzetting van getijdenafzettingen van het eemiaan (**GLPe**) bedekt door een eolische afzetting van het weichseliaan tot mogelijk het vroeg-holocene (zand tot zandleem) (**ELPw**). Deze sequentie kan hellingsafzettingen van het quartair bevatten.

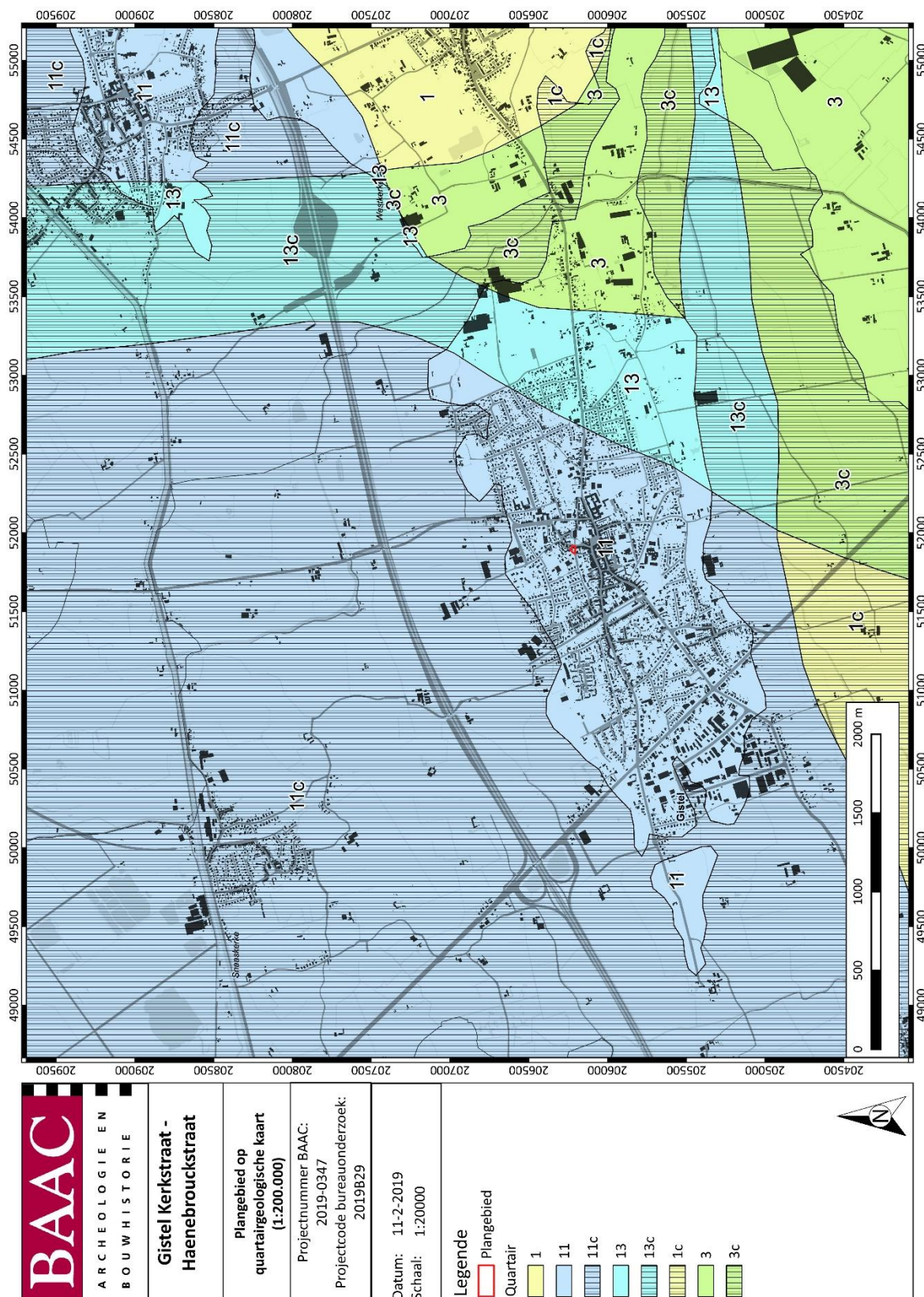
De omgeving rond Gistel wordt gekarteerd als type 11c. Dit geeft aan dat er holocene en/of tardiglaciale getijdenafzettingen (c) bovenop de pleistocene sequentie van type 11.

Een andere duidelijk aanwezige quartaire sequentie is type 13, ten oosten van het plangebied. Deze sequentie geeft de aanwezigheid van een fluviatiele afzettingen van het weichseliaan (**FLPw**) aan, die voorkomen tussen de getijdenafzettingen van het eemiaan en de eolische afzettingen van het weichseliaan (**ELPw**) en/of hellingsafzettingen van het quartair (**HQ**). Type 13c geeft aan dat er holocene en/of tardiglaciale getijdenafzettingen (c) zijn bovenop de pleistocene sequentie van type 13.

Op de gedetailleerde quartairgeologische kaart (1:50.000) is Gistel en specifiek het plangebied gekarteerd als 47. Dit geeft dezelfde sequentie met zandige afzettingen uit het eemiaan (J) en zandige eolische afzettingen uit het weichseliaan (laat-pleeniglaciaal) tot het vroeg-holocene (N). Daarnaast wordt een gedeelte van Gistel gekarteerd als 50,51 en 52. Hierbij komen ook afzettingen van zand en klei voor, horende tot een waddegebied tijdens het eemiaan (M) en/of afzettingen van zand en silt afkomstig van een verwilderde, toendrarivier tijdens het vroeg-weichseliaan.

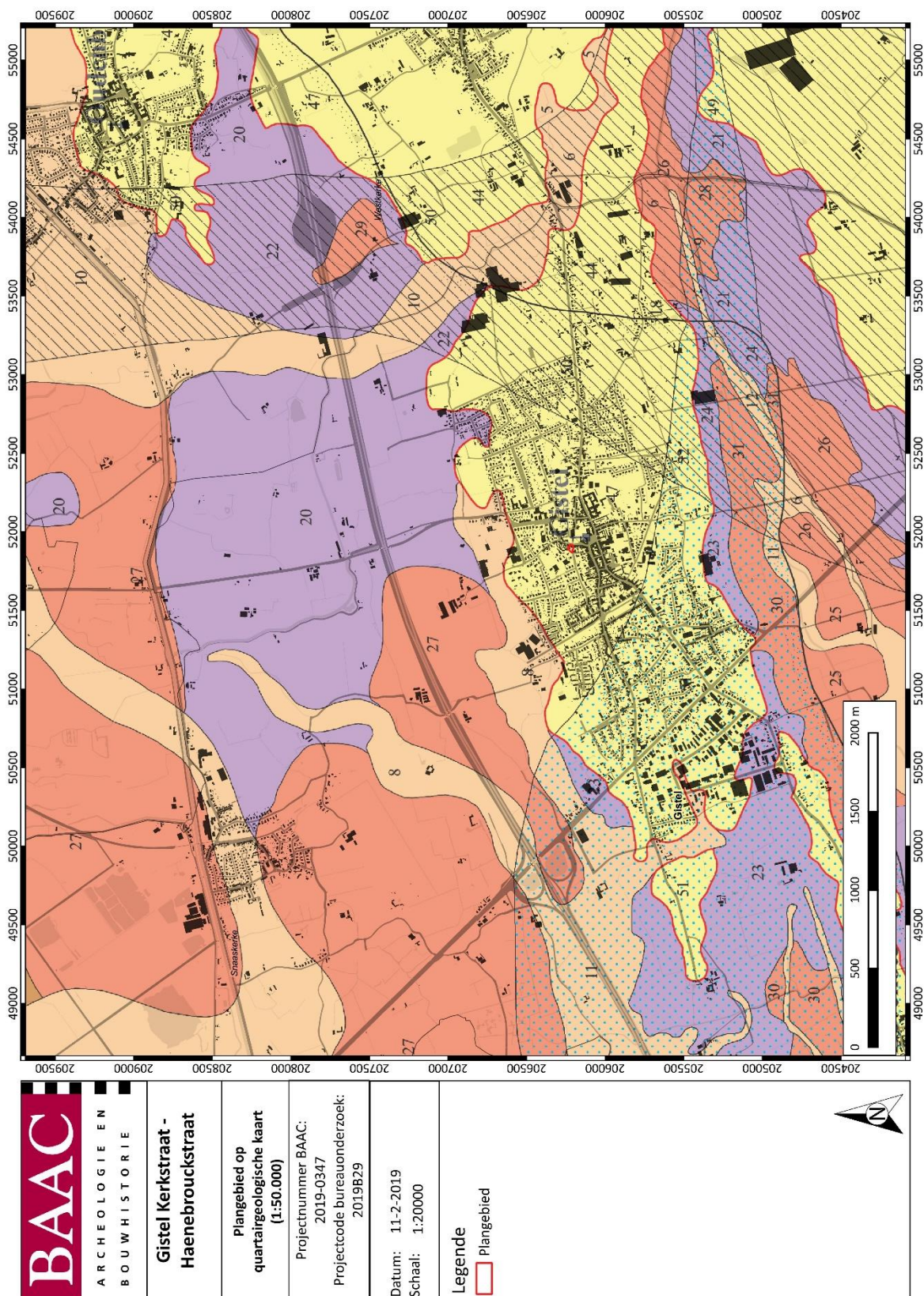
Bovenstaande sequenties beschrijven een evolutie in het landschap ter hoogte van Gistel waarbij getijdensedimenten uit het interglaciaal eemiaan, tussen 130.000 en 114.000 jaar geleden, afgezet zijn. Deze sedimenten manifesteren zich als een zandige strandfacies met schelpaccumulaties of een kleiige wadfacies. Deze sequentie werd afgedekt door eolische sedimenten tussen 28.000 en 9.000 jaar geleden, tijdens de overgang van het weichseliaan en het vroeg-holocene. Deze afzettingen zijn ontkalkte dekzanden waarin in de loop van het holocene een podsol ontwikkelde. In het dekzand kan lokaal nog een organische laag bewaard zijn. In de Kustpolders zorgde de holocene mariene transgressie ervoor dat deze eolische afzettingen bedekt werden door kleiige wadsedimenten of door mariene geulerosie aangetast werden. Op sommige plaatsen werden echter dekzandruggen opgeworpen die als donken boven het marien kleidek uitsteken, zoals de zandige opduikingen van Gistel en Zevekote.⁴⁸

⁴⁸ JACOBS et al. 2004

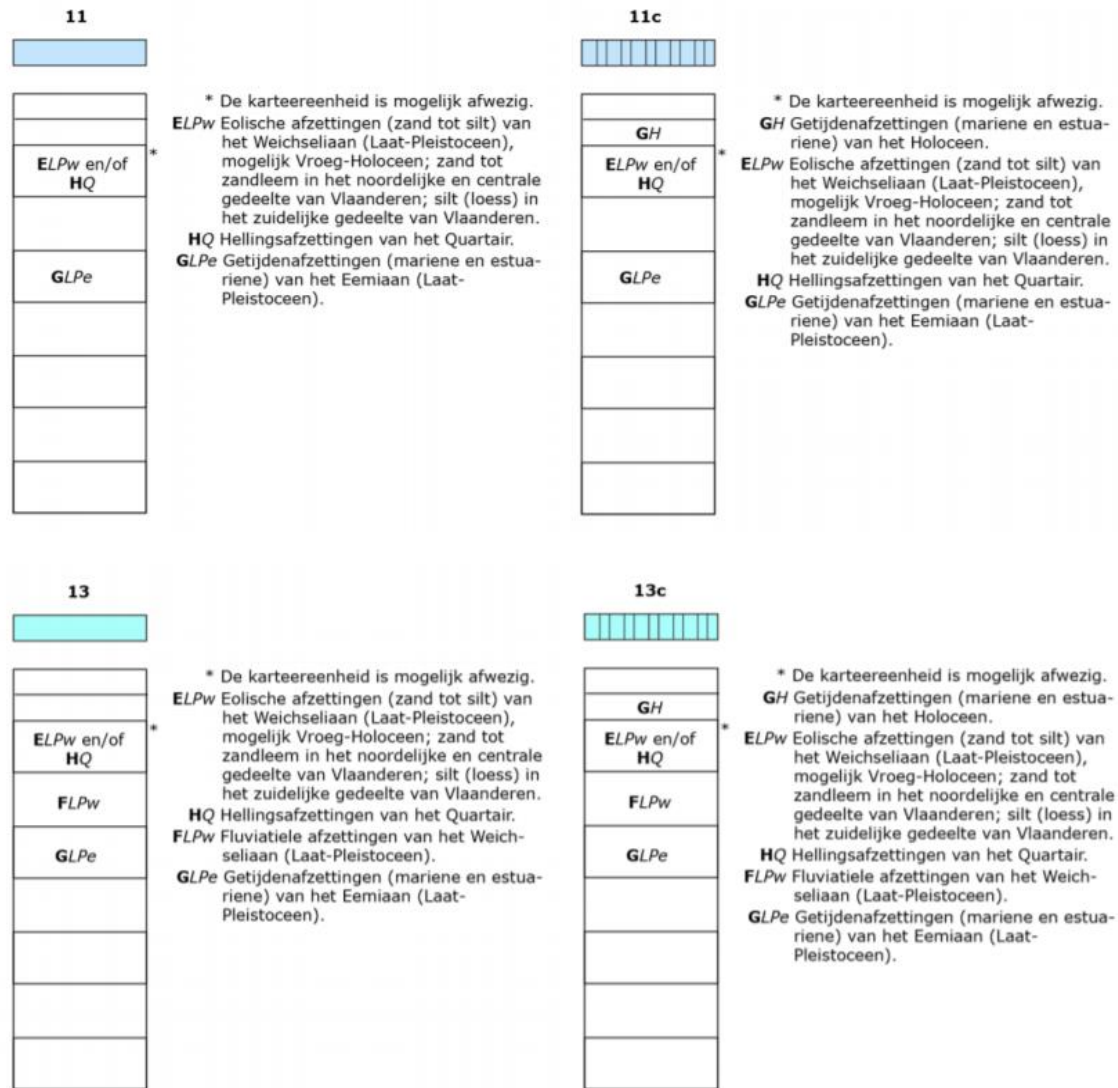
Plan 11: Plangebied op de quartaargeologische kaart⁴⁹ (1:200.000; digitaal; 11-02-2019)

⁴⁹ DOV VLAANDEREN 2019b

Plan 12: Plangebied op de quartairgeologische kaart⁵⁰ (1:50.000, digitaal; 11-02-2019)

⁵⁰ DOV VLAANDEREN 2019b

Figuur 10: Kenmerken van de quartairgeologische kaart (1:200.000) betreffende het plangebied⁵¹

47	50	51	52
J	Zand, (silt)	Zandvlakte, landduin	Laat-Pleniglaciaal-Vroeg-Holoceen
L	Zand, silt, (grint)	Verwilde rivier, toendrarijver	Vroeg-Weichseliaan-Laat-Pleniglaciaal
N	Zand	Continental plat, kus:barrière	Eemiaan
M	Zand, klei	Waddengebied	Eemiaan

Figuur 11: Kenmerken van de quartairgeologische kaart (1:50.000) betreffende het plangebied⁵²

⁵¹ DOV VLAANDEREN 2019b

⁵² DOV VLAANDEREN 2019b

Bodem⁵³

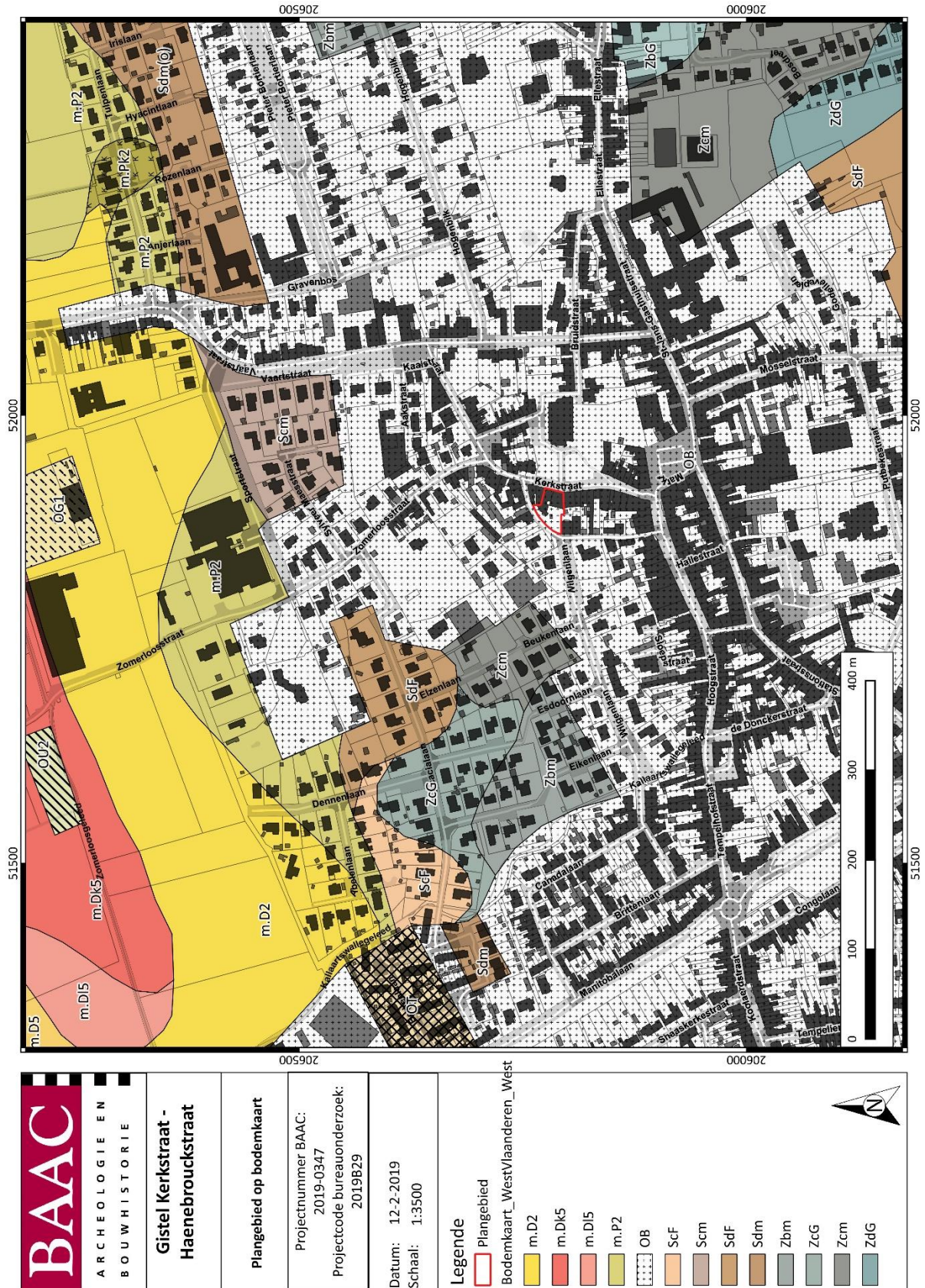
Op de bodemkaart van Vlaanderen is de bodem in het plangebied gekarteerd als **OB**; een kunstmatig bodemtype waarbij de natuurlijke bodem sterk verstoord kan zijn door aanwezige verharding of bebouwing. Hierdoor is het niet altijd mogelijk de natuurlijke bodem te herkennen. Dit geldt voor het hele historische centrum van Gistel. In de nabijheid van het plangebied komen enkele andere bodemtypes voor die een indicatie van een andere mogelijke bodemtoestand weergeven.

Zcm: Het bodemtype Zcm is een matig droge zandbodem met dikke antropogene humus A-horizont. Afhankelijk van de kleur van de plaggen werden de bodems onderscheiden in bruine of grijze plaggen. Onder het plaggendeek zijn vaak overblijfselen van een verbrokkelde Podzol B-horizont aanwezig. Roestverschijnselen komen voor tussen 60 en 90 cm.

SdF: Dit bodemtype is een matig natte lemig zandbodem met weinig duidelijke tot duidelijke ijzer en/of humus B-horizont. Het complex SdF in de Zandstreek wordt omschreven als overwegend Podzolachtige gronden met overgangsvormen tot de Postpodzolen. De bouwvoor is ongeveer 30 cm dik en donker grijsbruin. De onderliggende Podzol B is soms weinig duidelijk. De benedengrens van de B ligt op gemiddeld 50 cm diepte. Tussen 40 en 60 cm beginnen duidelijke roestverschijnselen.

Scm: Dit type bodem is een matig droge lemig zandbodem met dikke antropogene humus A horizont, ook wel plaggenbodems genoemd. De A-horizont, meer dan 60 cm dik, is donkerbruin of donkergrijs en kan meestal in twee subhorizonten verdeeld worden: een bovenste deel (Ap) 25-30 cm met 2-2,5% humus en een onderste deel met ongeveer 1,2% humus. Onder de humeuze A komt een verbrokkelde Podzol B horizont voor. De roestverschijnselen beginnen tussen 60 en 90 cm.

⁵³AGIV 2019a

Plan 13: Plangebied op de bodemkaart van Vlaanderen⁵⁴ (1:1; digitaal; 12-02-2019)

⁵⁴ AGIV 2019a

1.3.2 Historisch kader

Het onderzoeksgebied ligt binnen de historische stadskern van Gistel, dat reeds een lange ontstaansgeschiedenis kent.⁵⁵ “Gistel” is etymologisch te verklaren als “een beboste, zandige plek, omringd door moeras”. Vermoedelijk samengesteld uit *geest* (zandgrond) en *la* (bos of als gerechtsplaats van Ghiselbert, hoofdman van de Noormannen). Tijdens archeologisch onderzoek werd in Gistel al heel wat Romeinse vondsten (2de -3de eeuw) gedaan en bewoningssporen (greppels en kuilen) aangetroffen. Dit gebeurde ter hoogte van de huidige markt, maar de sporen waren vaak verstoord door vol- en laatmiddeleeuwse activiteiten. De eerste vermelding van de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Gistel als “Gestella” dateert uit 988 in een pauselijke bul van Johannes XV, die de bisschop van Noyon-Doornik bevestigde in zijn bezittingen.⁵⁶ Het ontstaan van Gistel zou teruggaan tot een versterkte burcht, als toevluchtoord tijdens de aanwezigheid van Vikingen in deze ktreien. Hier rond ontwikkelde zich een nederzetting waardoor het grotendeels zijn functie verloor. Dit gebeurde tijdens het in cultuur brengen van de wetlands in de kuststreek in de 10de eeuw.⁵⁷

Deze vluchtburcht zou, zo wordt verondersteld, in een zone gevormd door de Kerkstraat, Markt en Sint-Jansgasthuisstraat gelegen hebben. Maar dit kon archeologisch (nog) niet bewezen worden. Ook is er nog geen effectief bewijs van een andere motte die in het centrum voortkwam. De aanwezigheid van de Neerhofstraat is hiervoor een indicator, naast de latere cartografische bronnen die de ‘s Gravenmote oostelijk van de Onze-Lieve-Vrouwekerk weergeeft. Deze stamt vermoedelijk uit de 12de eeuw.⁵⁸

In de 11de eeuw is ook het ontstaan van de legende rond de Heilige Godelieve te situeren, geboren omstreeks 1052 te Wierre-Effroy bij Boonen. Ze huwde met Bertolf, heer van Gistel. Op 6 juli 1070 werd ze door de knechten vermoord, onder impuls van haar jaloerse schoonmoeder. Nadien zouden er verschillende mirakels plaatsgevonden hebben, waardoor ze op 30 juli 1084 heilig werd verklaard door Radbod, bisschop van Doornik.⁵⁹

In de tweede helft van de 13de eeuw werd de motteversterking vervangen door de bouw van een kasteel door de heren van Gistel, die een vooraanstaande plaats binnen de Vlaamse adel hadden. Dit kasteel werd in de 14de eeuw grondig verbouwd, met een duidelijk militair karakter, vermoedelijk met donjon. Ten westen van het bouwblok kerk-markt-motte-kasteel sluiten twee parallelle straten aan, waarlangs de burgerlijke nederzetting zich ontwikkelde. Deze lintbebouwing vormt een weerspiegeling van de lineaire landschapssituatie. De stad werd later ook versterkt, waarvan er nog enkele details van terug te vinden zijn in het huidige stadsbeeld. Op het kaartmateriaal is een eivormige omwalling te zien, dat bekend stond als de “stedefosseyt” (stadsgracht). Hierover circuleren verschillende data, 1180, 1280, 1324, ... Het oudste vondstmateriaal hieromtrent is te dateren in de late 12de eeuw. In 1436 is de eerste echte vermelding van deze omwalling terug te vinden. Het bestaan van een aansluitende stadsmuur (met poorten) is archeologisch (nog) niet bevestigd.

Al van in de 12de eeuw is er een belangrijke lakennijverheid aanwezig in Gistel, met het kwaliteitsmerk “Gis(t)elaye” en vanaf de 14de eeuw de gilde van de “sayette-weevers”. De lakennijverheid was een veelvoorkomend economische activiteit. Daarnaast is er sprake van de aanwezigheid van andere gildehuizen die in de stad opgericht werden, wat de aanwezigheid van diverse artisanale activiteiten bevestigt.

⁵⁵ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2019

⁵⁶ IOE 2019, ID: 121630; ID: 140004

⁵⁷ HASQUIN & VAN UYTVEN 1980, p.294-295; DE MEULEMEESTER & DE WILDE 1991

⁵⁸ IOE 2019, ID: 121630; ID: 140004

⁵⁹ IOE 2019, ID: 121630

Gistel kende gedurende die periode een enorme bloei en uitbreiding. Waarschijnlijk is die groei ook te danken aan de goede verbinding die Gistel had via natuurlijke waterlopen met het Noordzeekustgebied. De Kaaistraat, aan de rond 1980 gedempte Gistelvaart in het noordoosten van de stad, doet vermoeden dat hier een soort haveninfrastructuur aanwezig moet geweest zijn.⁶⁰ Vooraleer een vaste kustlijn zich ontwikkelde, werd het kustgebied gedomineerd door getijdengeulen. Hiervan vormden zee-insnijdingen een havengeul die gunstig was voor Gistel. De Spermaliegeul reikte tot Bekegem, ten noorden van Gistel. Een insnijding nabij Oostende reikte tot de 'baai van Gistel' en bevond zich tussen de huidige gemeenten Gistel, Westkerke en Eernegem. Deze geulen zorgden tevens voor de afwatering van landinwaarts gelegen gebieden. Graaf Bouwdewijn IV van Vlaanderen benoemde de burchtheer van Gistel in 1009 tot maritiem prefect van Vlaanderen. Deze diende voor het behoud van de duinen en de veiligheid voor de kusten te zorgen, wat de oude haven van Gistel een belangrijke functie verleende.⁶¹

In de 15de eeuw, meer bepaald in 1411, geeft de Bourgondische hertog Jan Zonder Vrees de vorstelijke rechten van de stad aan Jan VI van Gistel. Het was een onrustige periode, met o.a. de brandstichting van de kerk door de soldaten van Maximiliaan van Oostenrijk. In 1543 werd Antoon van Luxemburg, de laatste heer van Gistel, door Keizer Karel gevangengenomen bij de verdediging van Ligny. Om zijn losgeld te betalen was hij verplicht om een aantal van zijn bezittingen, waaronder Gistel, te verkopen. Twee jaar later werd de Baronie van Gistel verkocht aan de familie van Gian Carlo Affaitati, rijke Italiaanse kooplui afkomstig uit Cremona, die in Antwerpen waren gevestigd. Ze dragen niet meer de titel van heer van Gistel, maar blijven eigenaar van de stad tot aan de Franse Revolutie.

Door oorlogen tussen de Spanjaarden en de Geuzen geraakte de regio rond Gistel in verval, mede door de vele plunderingen. De val van Oostende in 1604 betekende het einde van deze oorlogen en vanaf 1611 werden er herstellingswerken uitgevoerd, met steun van de aartshertogen Albrecht en Isabella. De economische welvaart van Gistel werd gestimuleerd door de aanleg van het kanaal Plassendale-Nieuwpoort in 1638, waar de stad aansluiting krijgt via de Gistel- en Waerevaart. In de 18de eeuw werd de weg Brugge-Gistel Nieuwpoort versteend (1755) en de steenweg Torhout-Oostende (1764-1775) aangelegd, wat de ontsluiting van Gistel ten goede kwam. In 1867 werd de spoorlijn 62 Torhout-Oostende aangelegd, nu "Groene 62", een West-Vlaamse provinciale fiets- en wandelpad.⁶² Het huidige stratenpatroon, twee hoofdassen in de vorm van een Y (Hoog-, Station- en Sint-Jans-Gasthuistraat) met dwarse verbindingsstraten, is vermoedelijk ouder dan de vroegste afbeelding op de kaart van Jacob Van Deventer (ca. 1569). Dit Y-patroon loopt in het westen door tot aan de steenweg Torhout-Oostende en ten oosten tot aan de grens met Westkerke. Het centrum was tot de eerste helft van de 19de eeuw omwald.⁶³

⁶⁰ IOE 2019, ID: 140004

⁶¹ Sierens n.d.

⁶² IOE 2019, ID: 121630

⁶³ DE MEULEMEESTER & DE WILDE 1991

1.3.3 Cartografische bronnen

Een bijkomende belangrijke bron van informatie is het historisch kaartmateriaal. Op basis van deze oude kaarten kan een beeld worden gegeven van de evolutie van de bebouwing in het plangebied door de eeuwen heen, maar met dien verstande dat de draad slechts kan opgepikt worden vanaf het moment dat de eerste kaarten voor het gebied verschenen. Bovendien is de afwezigheid van bebouwing op deze kaarten geen garantie dat er niets geweest is. In de beginperiode van de cartografie werden voornamelijk grotere nederzettingen en belangrijke bouwwerken zoals stadsomwallingen, kerken, kloosters en kastelen weergegeven en was er geen of weinig aandacht voor de burgerlijke architectuur. Het was vaak niet de bedoeling om de huizen in detail of juist weer te geven. Pas vanaf de 19de eeuw verschijnen de eerste gedetailleerde kadasterkaarten. Een concrete huisgeschiedenis is uit het cartografisch materiaal alleen niet af te leiden. De kaarten kunnen wel ondersteunend werken.

Jacob Van Deventer (1545-1575)

Tussen ongeveer 1545 en 1575 bracht Jacob van Deventer, die het vak van cartograaf leerde aan de Universiteit van Leuven, de steden van de Oude Nederlanden in kaart.

Op de oudste cartografische bron van Gistel, een stadplan opgemaakt door Jacob van Deventer, zien we een stadsgracht die de stad omsluit met 6 toegangswegen. In het centrum bevindt zich het kasteel, de kerk, een motte en een tiental straatjes. Uit deze bron is op te merken dat het huidige bouwblok waartoe het plangebied (rood omcirkeld) behoort, reeds bestond. Dit wil zeggen dat de Kerkstraat en de Haenebrouckstraat behoren tot het historische stratenpatroon van Gistel en zelfs ouder kunnen zijn dan deze 16de-eeuwse voorstelling. Binnen het bouwblok is bebouwing gekarteerd wat aangeeft dat binnen het plangebied toen reeds bebouwing aanwezig was. Het bouwblok is niet volledig bebouwd.

Ghistel in 1678

Deze kaart is een voorstelling van Gistel in het jaar 1678, opgemaakt naar de Ommeloper van datzelfde jaar (Figuur 13). Op deze kaart is te zien dat de percelen binnen het plangebied in eigendom zijn van het “Cappittel van Sinte Godelieve, bewoond door de deken”. Het bestaat uit drie gebouwen waarvan er zich één geheel en twee gedeeltelijk binnen het plangebied bevinden. Één van de gebouwen is aangeduid als stal. Het pand is gelegen recht tegenover de ingang van het kerkdomein. De andere helft van het plangebied is onbebouwd. (Plan 14).

Ferraris (1771-1778)

De Ferrariskaarten zijn een verzameling van 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten van de Oostenrijkse Nederlanden. Ze zijn opgemaakt tussen 1771 en 1778 onder leiding van Joseph de Ferraris, een generaal bij de Oostenrijkse artillerie en veldmaarschalk in de Oostenrijkse Nederlanden. Het is de eerste systematische kartering van het Belgische grondgebied.⁶⁴

⁶⁴ KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIË 2019

Op de Ferrariskaart (Plan 15) zijn dezelfde kenmerkende fenomenen te zien als op de kaart van Jacob van Deventer. Alleen de stadsgracht is voor een groot deel verdwenen. Binnen het plangebied is een gedeelte van een gebouw te zien, maar het grootste oppervlakte van het plangebied is gekarteerd als moestuin. Deze behoren vermoedelijk tot een gebouwencomplex binnen het bouwblok. De Haenebrouckstraat wordt weergegeven als een laan. De Kerkstraat zou volgens deze weergave onderdeel zijn van het plangebied. Dit valt echter te nuanceren door een mogelijk afwijkende kartering van de Ferrariskaart. Het bouwblok is in vergelijking tot de Deventerkaart en het huidige stratenpatroon veel breder gekarteerd.

Atlas der Buurtwegen (1843-1845)

Een 19de-eeuwse kadasterkaart is de Atlas der Buurtwegen (Plan 16). Deze atlas werd opgemaakt in opdracht van de wetgever en had als doel om ondubbelzinnig aan te duiden welke kleine wegen een openbaar karakter hadden. Per toenmalige gemeente werd een atlas opgemaakt, met uitzondering van een aantal stadskernen.⁶⁵

Binnen het plangebied is er een verschil in bebouwing op te merken in vergelijking met Ferrariskaart. De bebouwing lijkt een onderdeel te zijn van een groter complex. Een groot oppervlak van het plangebied blijft onbebouwd. Het bouwblok in het algemeen is dun bebouwd.

Vandermaelen (1846-1854)

Een volgende bron zijn de Vandermaelenkaarten (Plan 17), die gemaakt zijn door Philippe Vandermaelen. Zijn gedetailleerde (schaal 1:20.000) *Carte topographique de la Belgique* is tussen 1846 en 1854 gemaakt en bestaat uit 250 folio's.⁶⁶

De situatie verandert niet ten opzichte van de Atlas der Buurtwegen. Op deze topografische kaart lijkt de bebouwing door te lopen tot aan de Haenebrouckstraat, echter is het van de Vandermaelen kaart geweten dat deze minder nauwkeurig is.

Recente luchtfoto's

Orthofoto's vanaf de jaren '71 laten zien dat het plangebied nog steeds bebouwd is. Het is echter niet mogelijk de gebouwen te onderscheiden, gezien de mindere kwaliteit van deze luchtfoto uit 1971 (Plan 18). Een latere luchtfoto (1979-1990) biedt wel een beter beeld en hierop wordt duidelijk dat de huidige inplanting van de gebouwen toen reeds vastlag (Plan 19). Dit wordt duidelijk wanneer er op luchtfoto's die daarop volgen geen veranderingen binnen het plangebied tonen (Plan 20).

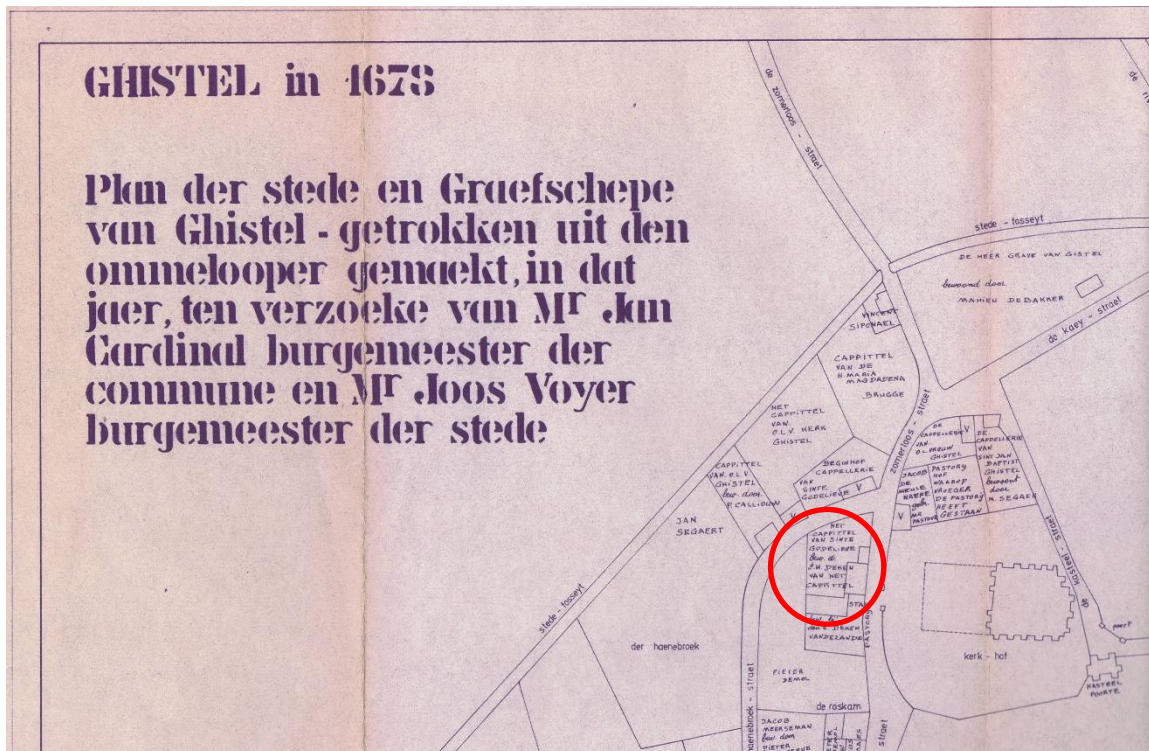
⁶⁵ GEOPUNT 2019b

⁶⁶ GEOPUNT 2019c

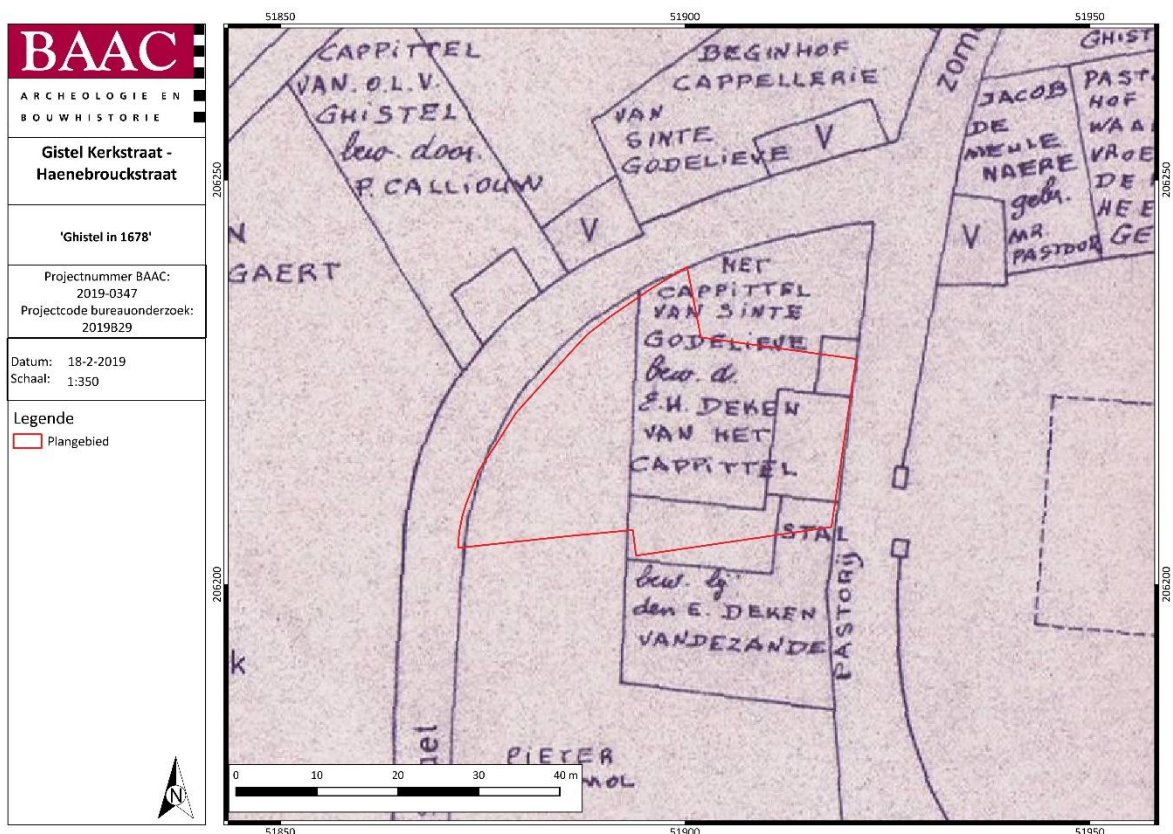

Figuur 12: Plangebied in rood omcirkeld op de Jacob Van Deventer-kaart (1545-1575)⁶⁷

⁶⁷ CARTESIUS 2019

Figuur 13: 'Ghistel in 1678'⁶⁸ met aanduiding plangebied door rode cirkel

Plan 14: Detail van de kaart 'Ghistel in 1678'⁶⁹ met aanduiding plangebied

⁶⁸ Scan van kaart 'Ghistel in 1678' aangereikt door Heemkundige Kring Gestella

⁶⁹ Scan van kaart 'Ghistel in 1678' aangereikt door Heemkundige Kring Gestella

Plan 15: Plangebied op de Ferrariskaart⁷⁰ (1:11.250; digitaal; 7-02-2019)

⁷⁰ GEOPUNT 2019a

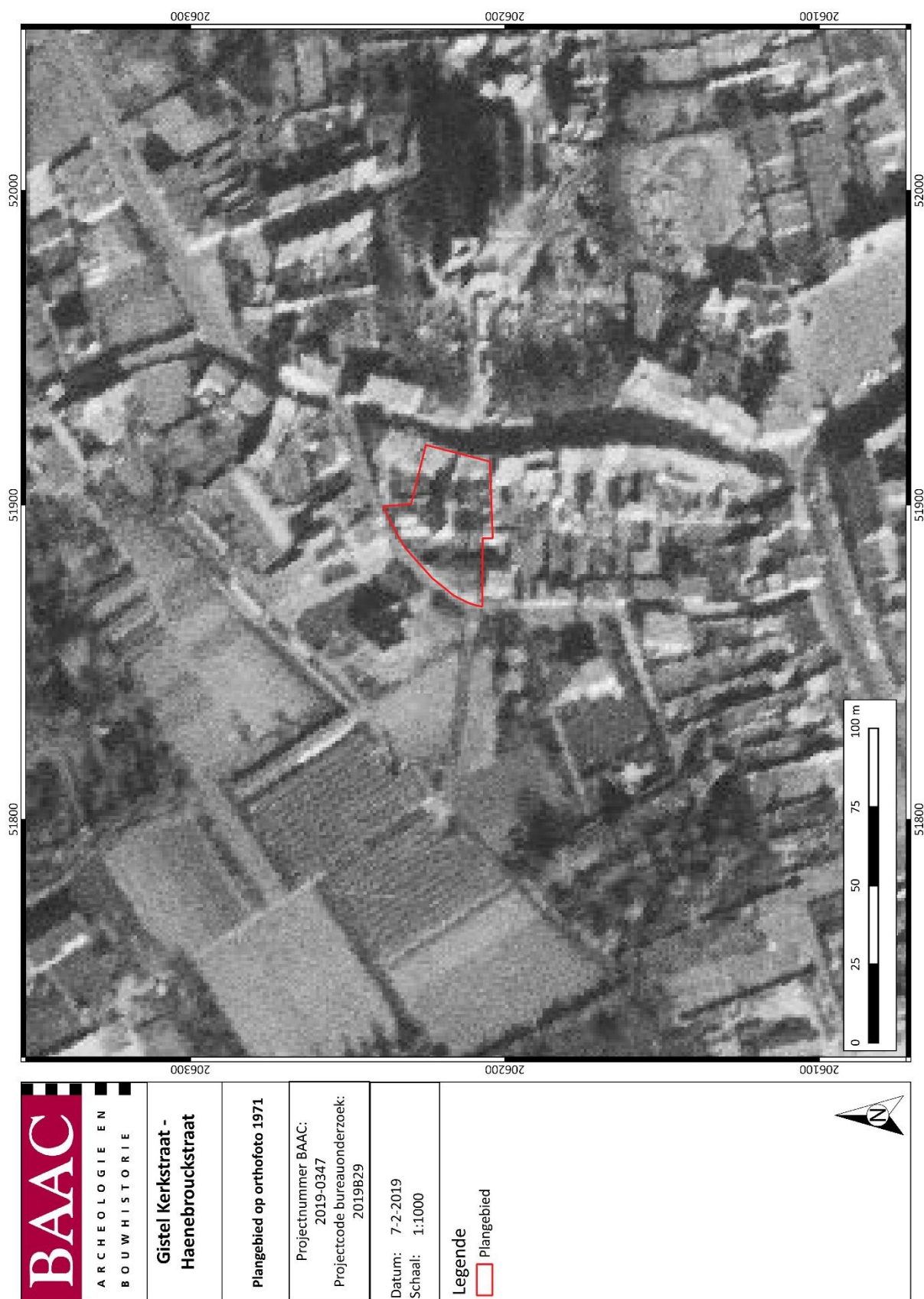
Plan 16: Plangebied op de Atlas der Buurtwegen⁷¹ (1:2.500; digitaal; 07-02-2019)

⁷¹ GEOPUNT 2019b

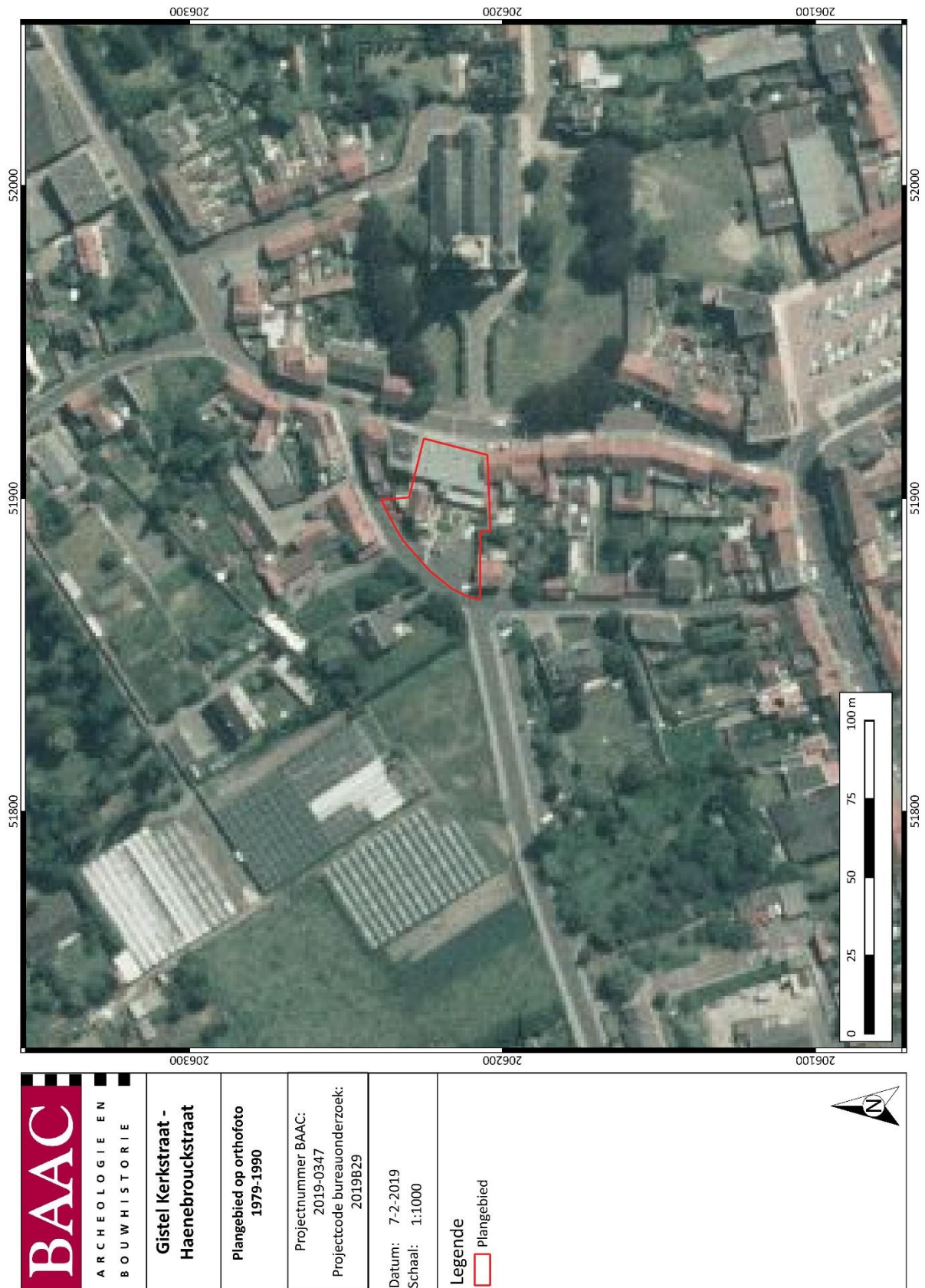
Plan 17: Plangebied op de Vandermaelenkaart⁷² (1:20.000; digitaal; 07-02-2019)

⁷² GEOPUNT 2019c

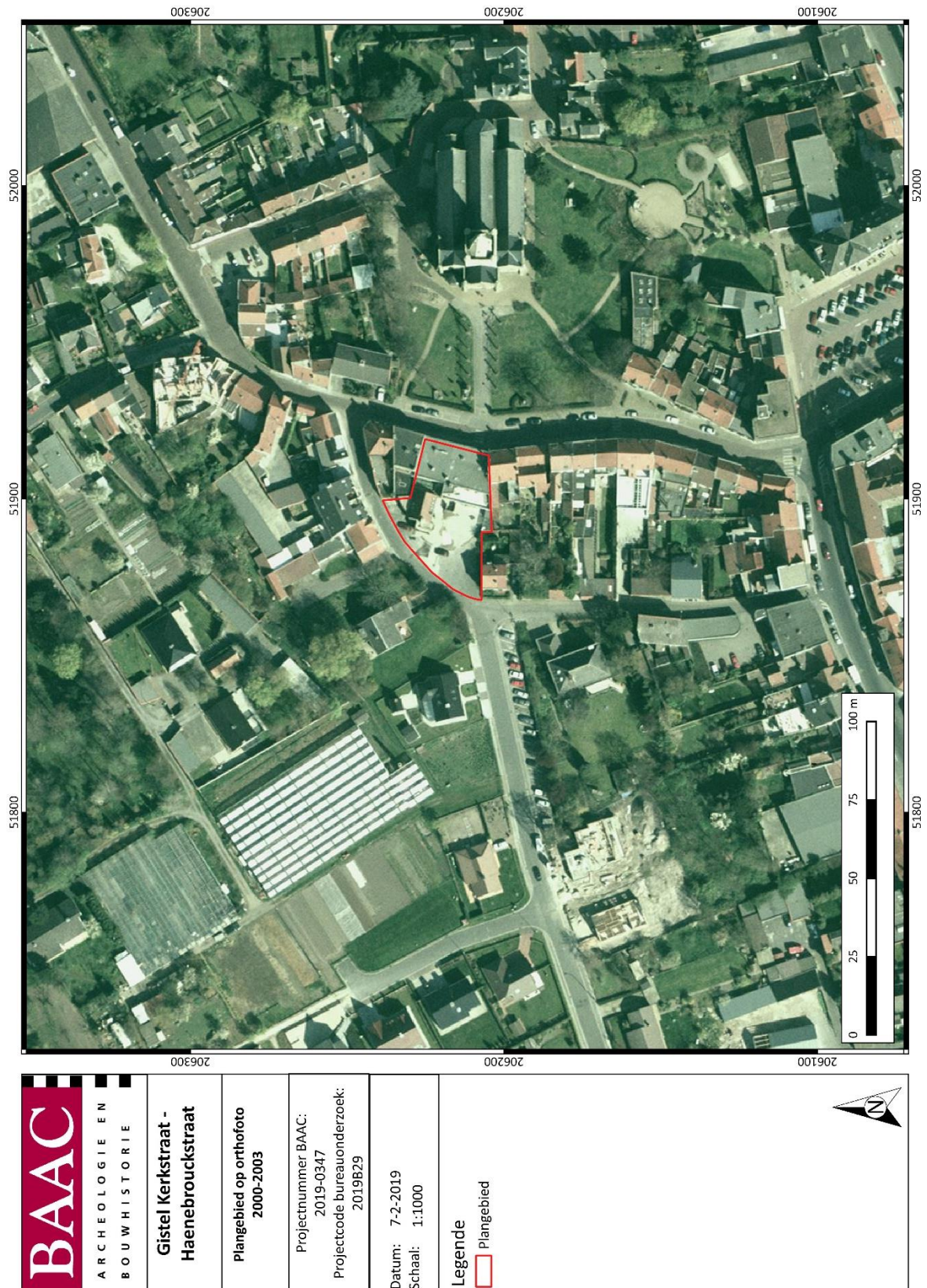

Plan 18: Plangebied op orthofoto uit 1971⁷³ (1:1; digitaal; 07-02-2019)

⁷³ AGIV 2019d

Plan 19: Plangebied op orthofoto uit 1979-1990⁷⁴ (1:1; digitaal; 07-02-2019)

Plan 20: Plangebied op orthofoto uit 2000-2003⁷⁵ (1:1; digitaal; 07-02-2019)

⁷⁴ AGIV 2019e

⁷⁵ AGIV 2019g

1.3.4 Archeologisch kader

1.3.4.1 Centrale Archeologische Inventaris

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) is een databank van archeologische vindplaatsen in Vlaanderen. Dit overheidsinstrument helpt een inschatting maken over het archeologisch potentieel van het plangebied.

Voor het plangebied zelf aan de Kerkstraat – Haenebrouckstraat zijn geen archeologische waarden gekend (Plan 21).⁷⁶ Rondom het projectgebied werd een reeks meldingen teruggevonden (Tabel 1).

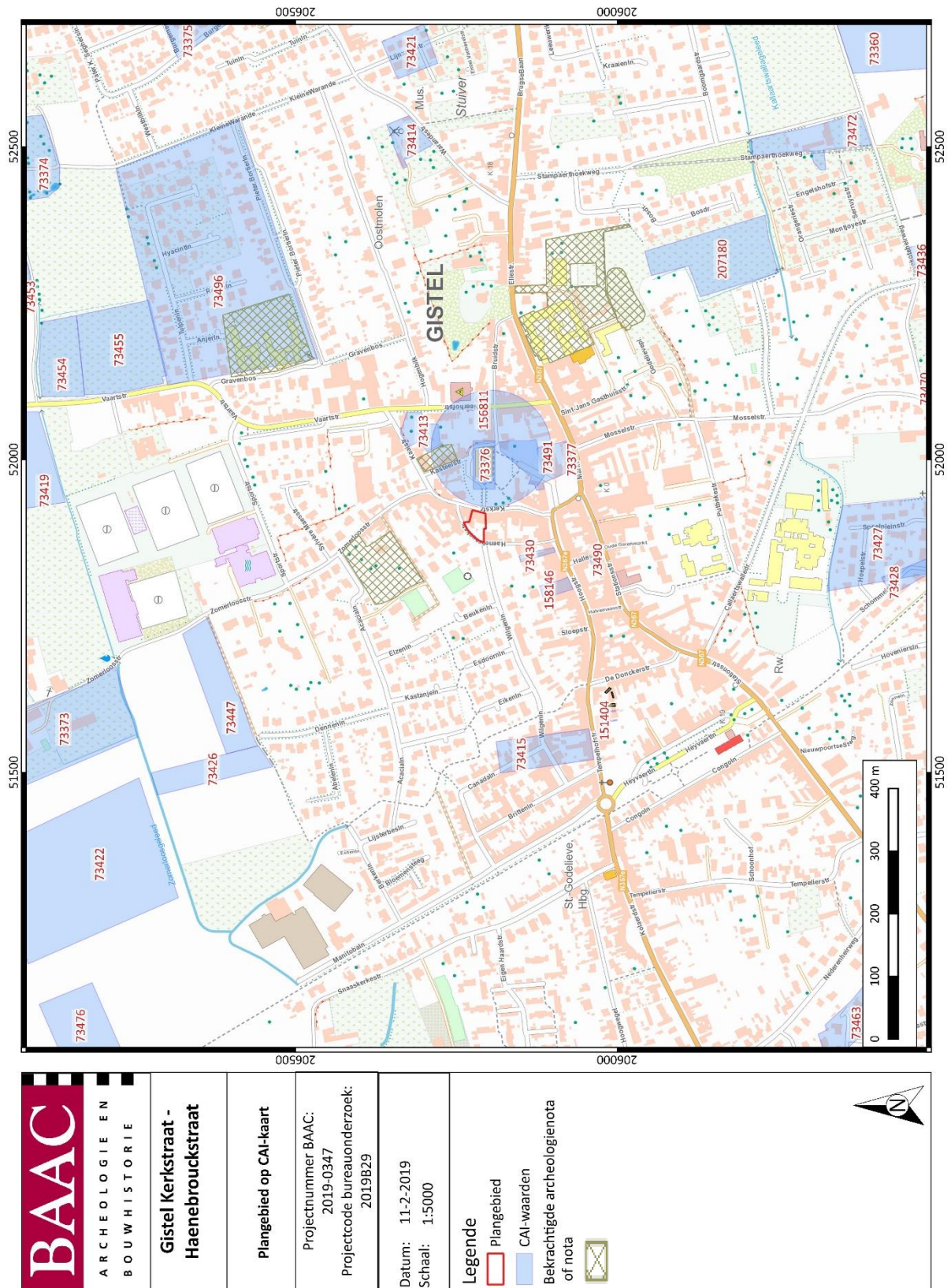
Tabel 1: Archeologische waarden in de CAI in de onmiddellijke omgeving van het plangebied.⁷⁷

CAI-NUMMER	OMSCHRIJVING
73376	PAROCHIEKERK VAN O.-L.-V.-HEMELVAART
156811	OUDE MIDDELEEUWSE STADSKERN
73377	KASTEEL VAN GISTEL (VROEGE MIDDELEEUWEN – 1831) VERSCHILLENDE FASES ROMEINSE WATERPUT EN GRACHT
73413	MOTTE – WATERBRUCHT (14 ^{DE} EEUW) BEWONINGSSPOREN VOOR 13 ^{DE} EEUW
73430	LOSSE MUNTVONDST (16/17 ^{DE} EEUW)
158146	WATERPUTTEN (TON, BAKSTEEN, VIERKANT) (TOEVALVONDST)
73490	LOSSE VONDSTEN: 13 ^{DE} -15 ^{DE} -EEUWS AARDEWERK
73415	INDICATOR TEMPELHOF
151404	AARDEWERK (VOLLE & LATE MIDDELEEUWEN) + HOORNPITTEN
73476	LOSSE VONDSTEN: MIDDELEEUWS AARDEWERK, MUNTVONDST, BEEN
73422	VONDSTENCONCENTRATIE MIDDELEEUWS AARDEWERK
73373	INDICATOR SITE MET WALGRACHT – HOEVE ZOMERLOOS WOI Vliegvelldhangar

⁷⁶ CAI 2019

⁷⁷ CAI 2019

73426	LOSSE VONDSTEN MIDDELEEUWS AARDEWERK
73477	LOSSE VONDSTEN AARDEWERK (IJZERTIJD? MIDDELEEUWS?)
73419	LOSSE VONDSTEN MIDDELEEUWS AARDEWERK
73454	LOSSE VONDSTEN MIDDELEEUWS AARDEWERK
73455	LOSSE VONDSTEN MIDDELEEUWS AARDEWERK
73496	INDICATOR SITE MET WALGRACHT
73374	INDICATOR SITE MET WALGRACHT
73414	OOSTMOLENSITE
73421	LOSSE VONDSTEN MIDDELEEUWS AARDEWERK
73463	LOSSE VONDSTEN MIDDELEEUWS AARDEWERK
73428	LOSSE VONDSTEN MIDDELEEUWS AARDEWERK
73427	LOSSE VONDSTEN (POST)MIDDELEEUWS AARDEWERK
207180	KAROLINGISCHE OF VOLMIDDELEEUWSE GREPPELSTRUCTUREN + PAALKUILEN ROMEINSE GRACHTSTRUCTUUR
73472	INDICATOR ALLEENSTAANDE HOEVE (18 ^{DE} EEUW)
73360	VONDSTEN LITHISCH MATERIAAL

Plan 21: Plangebied en omgeving op de CAI-kaart⁷⁸, met aanduiding van (archeologie)nota's (1:1; digitaal; 11-02-2019)

⁷⁸ CAI 2019

In de directe omgeving van het plangebied zijn verschillende CAI-waarden terug te vinden. De parochiekerk van O.-L.-V. Hemelvaart (ID 73376) is een neogotische hallenkerk van 1853-1867, opgetrokken ter vervanging van het vervallen gotische kerkgebouw. De oude kerk staat aangeduid op kaart van Jacob Van Deventer (ca. 1569), de Sanderusgravure (1641), de Ferrariskaart (1770-1778) en op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1843). Van de oude kerk bleef enkel de gotische toren(romp) bewaard. De bouw van de eerste versie is te situeren in de 10de of 11de eeuw (mogelijke ontwikkeling uit een vroegere castrale kapel). Rond 1400 was ze uitgegroeid tot een kruiskerk met twee zijbeuken en een transept, ze bezat 21 altaren en 8 kleine kapellen. Ze werd verwoest bij een brand, aangestoken door de legers van Maximiliaan Van Oostenrijk op 31 januari 1488. Vanaf 1500 werd de kerk herbouwd met steun van de heer van Gistel, de bewaarde toren(romp) zou uit die periode dateren. Deze kerk werd geplunderd en vernield door de Geuzen in 1581. Belangrijke herstellingswerken aan de toren en het hoogkoor werden uitgevoerd in 1611. Deze kerk behoort tot de historische stadskern van Gistel (ID 156811).

Gelegen binnen het beschermde stadsgezicht van Gistel, ten zuiden van de kerk, ligt de CAI-waarde ID 73377. Deze geeft de Kasteelsite van Gistel aan. Tijdens opgravingscampagnes in de late jaren '70 en jaren '80 werden verschillende fases van het kasteel bestudeerd. Diverse structuren en ruimtes konden onderscheiden worden, en vele vondsten plaatsen het gebruik van deze residentiële site vanaf de vroege middeleeuwen tot de 17de eeuw. Rond 1831 werden de ruïnes gesloopt, de grachten gedempt en het terrein opgehoogd. Enkele vondsten wijzen op aanwezigheid tijdens de Romeinse periode; zoals terra sigillata, weliswaar in middeleeuwse contexten, en een in situ bewaarde Romeinse waterput en gracht. Naast het vele vol- en postmiddeleeuws materiaal werd ook een bronzen penning van de familie d'Affaytadi uit 1555 teruggevonden.

Ten noorden van de kerk ligt de site van een andere motte van Gistel, later een 14de-eeuwse waterburcht. Tijdens een opgraving in 1979 werden bewoningssporen van vóór 13de eeuw geregistreerd. Een andere fase met een vierkante toren en walgracht werd rond 1600 gesitueerd. De site werd rond 1833 gesloopt (ID 73413).

Parallel aan de Haenebrouckstraat, in de Hoogstraat werd een losse muntvondst uit de 16de eeuw of 17de eeuw gedaan. Verder in de Hoogstraat werden verschillende waterputten in 2012 als toevalsvondst geregistreerd. Enkele zouden teruggaan tot in de volle middeleeuwen (ID 158146). Het (laat)middeleeuws niveau zou op TAW 5,338 m liggen (t.o.v. 7,218 m maaiveldhoogte).⁷⁹

Parallel aan de Hoogstraat, in de Stationsstraat, werd aan de hand van veldprospectie diverse losse vondsten in de vorm van middeleeuws aardewerk teruggevonden, materiaal van tussen de 13de en 15de eeuw (ID 73490).

Iets verder ten westen van het plangebied, in het verlengde van de Hoogstraat, ligt CAI-nummer ID 73415 als indicator van het *Tempelhof*. Deze site, net buiten het historische centrum van Gistel, komt op diverse kaarten voor, maar verdween in de 19de eeuw. Ook in de Hoogstraat werden tijdens een mechanische prospectie in 2010 verschillende losse vondsten gedaan, waaronder vol-en laatmiddeleeuws aardewerk en verschillende hoornpitten (ID 151404).

Ten noorden van het plangebied, buiten het hoger gelegen historisch centrum, komen ook verschillende CAI-waarden voor. CAI-waarde ID 73476 stelt losse vondsten voor, gedaan tijdens veldprospectie in 1987, bestaande uit scherven middeleeuws aardewerk, een verweerde munt en een fragment been. Tijdens andere prospecties in 1986-1987, in kader van een licentiaatsverhandeling, werd nog meer aardewerk gevonden, zowel te plaatsen in de volle als in de late middeleeuwen (ID 73422, ID 73426; ID 73477; ID 73419; ID 73454, ID 73455). Op een ander terrein is een indicator bekend van een site met walgracht, de Hoeve Zomerloos, waarvan het toponiem teruggaat tot de 13de eeuw.

⁷⁹ IOE 2019, ID: 140004

Naast de hoeve werd tijdens WOI een vliegveld aangelegd. De omwalling van de hoeve werd gedempt tijdens de aanleg van de autosnelweg E40 in 1973-1975 (ID 73373). Twee andere sites met walgracht zijn ook ten noorden van het plangebied aangeduid (ID 73496, ID 73374).

Aan de oostelijke rand van het stadscentrum bevindt zich ID 73414, de locatie waar de Oostmolen. Deze molen werd reeds vermeld in 1302, het huidige molengebouw dateert uit de 18de eeuw en is aangeduid op de Ferrariskaart. Een vondstenconcentratie van vol-en laatmiddeleeuws aardewerk werd in de nabijheid van de Oostmolen gevonden (ID 73421).

Ten zuiden van het plangebied werden eveneens verschillende CAI-waarden geregistreerd. Losse vondsten van (post)middeleeuws aardewerk werden tijdens veldprospecties gedaan (ID 73463, ID 73428, ID 73427). In 2012 werden middels een archeologische prospectie aan de Zilverberkdreef mogelijk Karolingische of volmiddeleeuwse greppelstructuren en paalkuilen aangetroffen. Een grachtstructuur werd op Romeins geschat (ID 207180). CAI-waarde ID 73472 is een indicator voor een alleenstaande hoeve uit de 18de eeuw. Op een terrein werd doormiddel van veldprospectie verschillende lithische vondsten gedaan, waaronder een spits met afgestompte boord, een microliet met afgestompte boord, verschillende klingen waaronder enkele verbrand, afslagen en zeven gerolde silexen.

1.3.4.2 Andere archeologische onderzoeken

VOORONDERZOEK GISTEL - ZOMERLOOSSTRAAT⁸⁰

Voor een terrein net buiten het historisch centrum van Gistel werd een archeologienota geschreven. Vanuit de bureaustudie werd duidelijk dat een vervolgonderzoek met ingreep in de bodem nodig is om een correcte afweging te maken in zake het archeologisch kennispotentieel. Aan de hand van controleboringen werd reeds aangetoond dat er geen bewaring was van paleobodems, dit door de aanwezigheid van een dikke laag teelaarde als gevolg van intensieve bodembewerking. De kans op aantreffen van steentijdarcheologie is zeer klein. De verwachting van sporensites vanaf de Romeinse periode tot de nieuwste tijd, en eventueel sporen gerelateerd aan WOI, wordt voor dit terrein momenteel hoog geacht.

VOORONDERZOEK GISTEL - GRAVENBOS⁸¹

Op basis van een relatief beknopte bureaustudie werd voor het onderzoeksgebied van de Vrije Basisschool Gravenbos besloten dat de archeologische waarde van het gebied hoog is, maar dat de specifieke werken waarvoor de archeologienota opgemaakt werd, niet zullen leiden tot informatieverlies. Een vervolgonderzoek zou niet bijdragen tot enige relevante kenniswinst.

VOORONDERZOEK GISTEL – SIGO⁸²

In 2017 werd een archeologienota opgemaakt naar aanleiding van de bouw van een nieuwe sporthal op het terrein van de Schoolgebouwen Dekenij Gistel vzw aan de Bruidstraat. Deze wordt uitgevoerd na de sloop van het huidige sportgebouw en zal grotendeels opgetrokken worden op de huidige contouren. Omwille van de beperkte bodemingrepen en de reeds verstoorde ondergrond door eerdere bouwactiviteiten, werd de kans klein geacht dat er nog bewaarde archeologische niveau verstoord zouden worden. Vervolgonderzoek zou tot een weinig kenniswinst geleid hebben.

⁸⁰ DE SMAELE & PIETERS 2018

⁸¹ VAN DE VELDE & LALOO 2017

⁸² HERREMANS 2017

VOORONDERZOEK GISTEL – SINT-JANS-GASTHUISSTRAAT⁸³

Naar aanleiding van de bouw van assistentiewoningen op een terrein in de Sint-Jans-Gasthuisstraat te Gistel werd in 2017 een bureaustudie uitgevoerd door Ruben Willaert. Uit landschappelijke, historische en archeologische gegevens bleek dat het onderzoeksgebied een grote archeologische verwachting had. Er was zelfs sprake van een goede bewaringskans voor artefactenconcentraties van lithisch materiaal. Het potentieel voor steentijdarcheologie werd in 2018 verder afgewogen aan de hand van een landschappelijk bodemonderzoek. De waarnemingen wezen op een omgewoeld bodemprofiel waardoor de bewaring van steentijdconcentraties laag ingeschat wordt. Een proefsleuvenonderzoek werd wel nog steeds nodig geacht door de hoge verwachtingen naar archeologische sporen uit diverse periodes.

VOORONDERZOEK MET INGREEP IN DE BODEM GISTEL – KASTEELSTRAAT⁸⁴

In navolging van een archeologienota met uitgesteld traject werd door BAAC Vlaanderen een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd om aan te tonen of er op een terrein aan de Kasteelstraat, op 100 m van het plangebied, archeologische sporen bewaard zijn. Aan de hand van proefsleuven werd de aanwezigheid van één relevant archeologisch vlak aangetoond, met daarin een gracht met doorsnede 12 m en diepte 2,85 m. Omdat deze gracht niet eerder geregistreerd werd en historisch niet gekend is, heeft het onderzoeksgebied een hoog potentieel op kennisvermeerdering. Een afgebakende zone zal aan de hand van een opgraving verder onderzocht worden.

OPGRAVING GISTEL - STEENBAKKERSTRAAT⁸⁵

Naar aanleiding van een geplande nieuwbouw heeft het archeologisch projectbureau Ruben Willaert bvba in 2010 archeologische opgravingen uitgevoerd op terreinen van de West-Vlaamse Intercommunale, langs de Steenbakkerstraat te Gistel. De opgravingen vormden de tweede en finale fase van archeologisch onderzoek van de betrokken terreinen. Eerder inventariserend onderzoek was uitgevoerd in de zomer van 2009.

Dit terrein ligt 1,5 km ten westen van het onderzoeksgebied binnen deze archeologienota. Landschappelijk is het gelegen op het uiteinde van de zandrug, op een lagergelegen gebied, buiten het stadscentrum van Gistel. De aangetroffen sporen en vondsten vormen hoofdzakelijk de materiële neerslag van een intensieve occupatie van het onderzoeksgebied tijdens de middeleeuwen, vanaf de tweede helft van de 12de tot de 15de eeuw. Er werden minstens drie structuren van landelijke bewoning onderscheiden. Een brandrestengraf uit de late ijzertijd of vroege Romeinse periode, tussen 250 voor Chr. en 50 na Chr., geeft een oudere occupatie van het terrein weer. Er werden enkele vuursteen werktuigen gevonden. Het dient benadrukt te worden dat alle vuurstenen werktuigen en afslagen residuele vondsten zijn en in jongere opvullingen zijn teruggevonden.

⁸³ DE TOLLENAERE et al. 2017; DE GRUYSE et al. 2018

⁸⁴ DE CLEER 2016; SADONES 2018

⁸⁵ DEMEY 2011

⁸⁷ AGIV 2019b

1.4 Besluit

1.4.1 Archeologische verwachting

Uit bovenstaand onderzoek is gebleken dat er onvoldoende gegevens voor handen zijn om met zekerheid de aan-of afwezigheid van een archeologische site aan te tonen. Er zijn verschillende landschappelijke, historische en archeologische factoren die bepaalde archeologische verwachtingen scheppen.

Gistel is gelegen op de grens tussen de kustpolders en de zandleemstreek. Het is ontstaan op een dekzandrug die ligt te midden de lagergelegen poldervlakte. Deze gunstige geografische situatie moet een grote aantrekkingskracht gehad hebben op gemeenschappen uit het verleden. Terwijl tijdens het holoceen de lagergelegen gebieden met regelmaat overstromden, vormden dekzandruggen zoals die waarop Gistel ontstond droge eilandjes in het dynamische kustlandschap. Het plangebied kent een lichte helling (6,60 m - 7,30 m +TAW). Het is gelegen op de zandrug ter hoogte van de overgang tussen de lagergelegen gebieden (4,5 m +TAW) en de top (7,5 m +TAW). De bodemkaart verschaftte geen informatie over de exacte bodemomstandigheden binnen het plangebied, maar de bodemtypes rondom geven aan dat er kans is op bewaarde podzolbodems en dikke plaggendekken die deze afdekken.

Vanuit archeologische gegevens bleek dat Gistel reeds een lange occupatiegeschiedenis kent. Zowel Romeinse vondsten als sporen wijzen op aanwezigheid van de mens gedurende deze periode. Echter blijft deze informatie gefragmenteerd door latere bewoningsfasen die Romeinse bewoningsslagen zwaar verstoord hebben. Middeleeuwse archeologie kent hoge verwachtingen, daar Gistel reeds vroeg vermeld werd in geschreven bronnen, het plangebied aan de parochiekerk grenst en diverse CAI-waarden met middeleeuws materiaal gemeld staan. Ook valt het plangebied binnen de voormalige middeleeuwse stadsomwalling. Op cartografische bronnen werd reeds bebouwing gekarteerd op de kaart van Jacob Van Deventer. Dit wil zeggen dat er kans is op het aantreffen van 16de-eeuwse bewoning binnen het plangebied met mogelijk complexe stratigrafie. Jongere kaarten geven een constante bebouwing van het plangebied aan de Kerkstraat, waaronder het voormalige kapittel. De andere helft van het plangebied, aan de zijde van de Haenebrouckstraat, blijkt niet intensief bebouwd te zijn geweest, wat weer een grotere spreiding van archeologische sporen en structuren kan betekenen.

Oudere aanwijzingen van menselijke aanwezigheid kan ook verwacht worden, gezien de gunstige geografische locatie in een verder dynamisch en woest kustlandschap. Ondanks er weinig archeologische gegevens zijn van het aantreffen van archeologie uit de steentijd of metaaltijden, geven de landschappelijke factoren een hoge trefkans voor (artefacten)sites uit de steentijd en sporensites uit de metaaltijden. Vanaf het laat-paleolithicum is het plangebied op een dekzandrug gesitueerd. Droge, hoger gelegen gronden, met name in een steeds natter wordende omgeving, hebben altijd een aantrekkingskracht gehad op gemeenschappen uit het verleden.

Al deze gegevens in beschouwing genomen, heerst er voor het plangebied een hoge archeologische verwachting voor sporensites uit de Romeinse periode, de middeleeuwen en postmiddeleeuwen. Archeologie uit de steentijd en metaaltijden kunnen momenteel ook verwacht worden, mits de bodem voldoende bewaard gebleven is. Deze verwachting dient getoetst te worden aan de recente bouwontwikkeling van het terrein.

1.4.2 Potentieel op kennisvermeerdering

Aan de hand van de historische en archeologische bronnen kan er niet met zekerheid gezegd worden of er archeologische waarden binnen het plangebied aanwezig zijn. De huidige bebouwing (ca. 500 m²) kan invloed gehad hebben op de bewaringstoestand van het bodemarchief. Echter bevat deze bebouwing slechts één kelder van 51,5 m², die met zekerheid een diepgaande verstoring tot 2,40 m teweeggebracht heeft. De funderingen binnen het plangebied hebben een eerder beperkte impact op het bodemarchief gehad, daar er kans is op de aanwezigheid van een dik plaggendek. Hierbij kunnen mogelijk aanwezige (diepere) sporen alsnog goed bewaard zijn. De andere helft van het plangebied is bedekt met een asfaltparking en terras, wat eerder een beperkte vorm van verstoring lijkt. Hieronder kunnen archeologische waarden, waaronder zelfs artefactensites, voldoende goed bewaard gebleven zijn, aangezien op deze helft weinig historische bebouwing gekend is en de bodemkaart in de omgeving afgedekte podzolbodems onder een plaggendek aangeeft. Of deze bodemopbouw zich binnen het plangebied bevindt, kan enkel nagegaan worden a.d.h.v. een veldtoets.

Gezien de aanleg van appartementsblokken met ondergrondse parkeergelegenheid zo goed als een totale verstoring het plangebied tussen 340 cm en 410 cm onder straatniveau teweegbrengen, worden potentieel aanwezige archeologische waarden onomkeerbaar vernietigd.

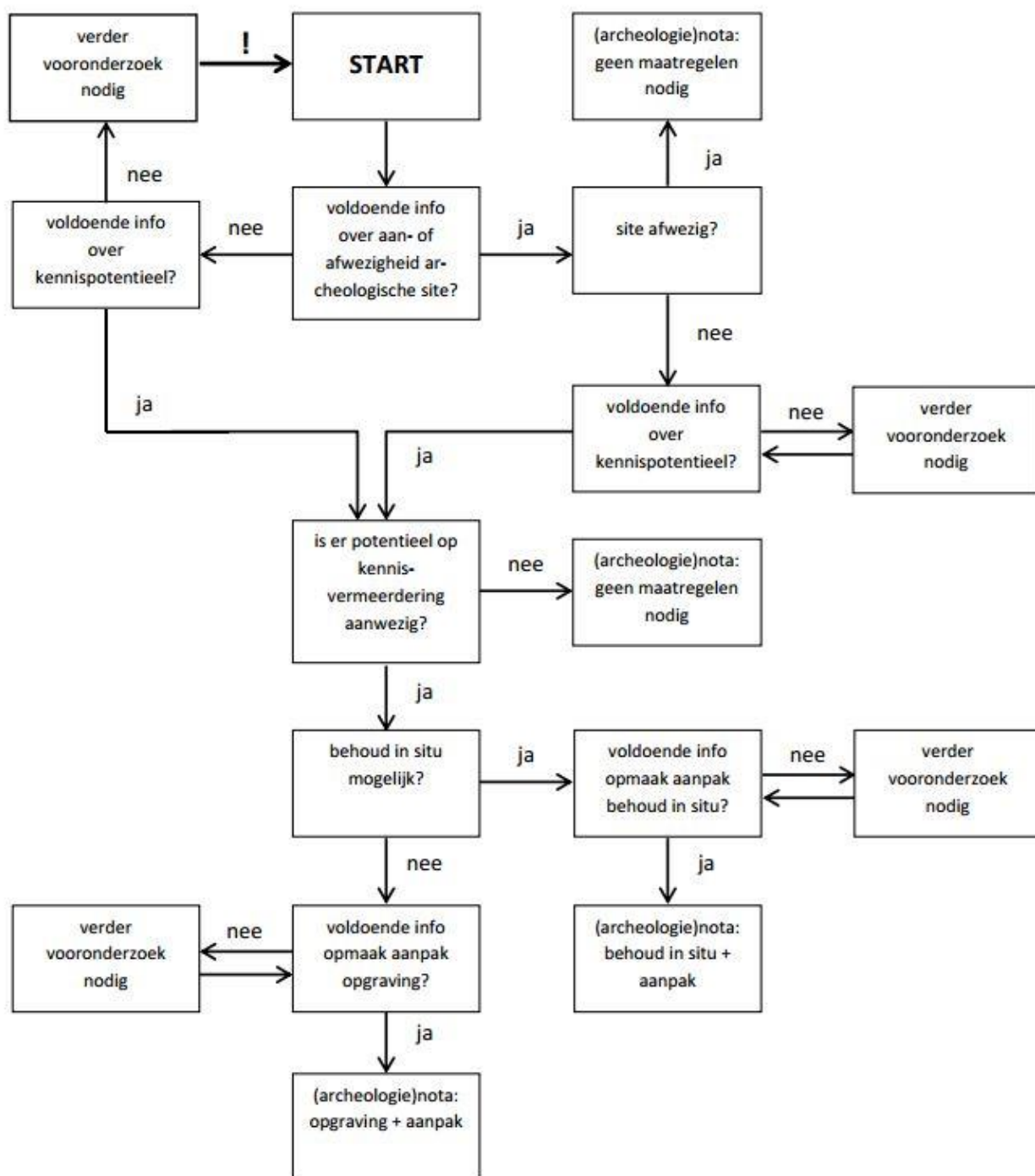
Daar er nog weinig archeologische gegevens uit de steentijd en metaaltijden in de omgeving gekend zijn, biedt dit terrein veel potentieel op kennisvermeerdering over deze periodes. Daarnaast is er weet van menselijke aanwezigheid gedurende de Romeinse periode, maar is er nog weinig gekend van Romeins Gistel zelf. Ten slotte kunnen er binnen het plangebied zo goed als zeker structuren van historische bebouwing verwacht worden.

Uit bovenstaande bevindingen kan gesteld worden dat momenteel het potentieel op kennisvermeerdering hoog oploopt. Deze stelling kan bijgesteld worden nadat vervolgonderzoek meer duidelijkheid biedt over de exacte bodemopbouw en de bewaringstoestand van archeologische waarden binnen het plangebied.

1.4.3 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Na een uitgebreide bureaustudie waarbinnen historische, cartografische, geologische, geografische en bodemkundige bronnen onderzocht en teruggekoppeld werden aan het hedendaagse terreingebruik en de plannen van de opdrachtgever, stelt BAAC Vlaanderen bvba vast dat er onvoldoende informatie voor handen is om een sluitende uitspraak te kunnen doen over de aan-of afwezigheid van waardevol archeologisch erfgoed. Er kan niet met zekerheid gezegd worden wat de staat van bewaring van het archeologisch bodemarchief is. Er zijn hoge verwachtingen voor zowel Romeinse, middeleeuwse als post-middeleeuwse archeologie. Daarnaast is er een aanwezig steentijdpotentieel en kans op aantreffen van metaaltijdsporen. De geplande werkzaamheden gaan uit van een zo goed als totale verstoring van het plangebied van 340 cm onder straatniveau aan de Haenebrouckstraat tot maximum 410 cm aan de Kerkstraat. Momenteel wordt het potentieel op kennisvermeerdering hoog ingeschat door ontbrekende informatie in het archeologisch bestand van Gistel (Figuur 14).

Omdat er geen informatie beschikbaar is over de exacte bodemopbouw binnen het plangebied en de bewaringstoestand van potentieel aanwezig archeologisch erfgoed, dient er vervolgonderzoek plaats te vinden. De eerste stap hierin zijn **landschappelijke boringen**. Afhankelijk van de bodemopbouw en de eventuele aanwezigheid van meerdere archeologische niveaus dient er ofwel een **proefsleuven**-of een **proefputtenonderzoek** te gebeuren om aanwezige sporensites te kunnen lokaliseren. Daarnaast dienen landschappelijke boringen om het steentijdpotentieel te evalueren en een vervolgtraject in steentijdonderzoek af te wegen. Het vervolgonderzoek zal in uitgesteld traject plaatsvinden, aangezien er eerst sloopwerken uitgevoerd dienen te worden. Het te volgen traject wordt verder in het programma van maatregelen uitgewerkt.

Figuur 14: Beslissingsboom voor verder archeologisch vooronderzoek⁸⁸

⁸⁸ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017, fig.3.

2 Samenvatting

In het kader van een aanvraag van een omgevingsvergunning werd door BAAC Vlaanderen bvba een archeologienota opgemaakt voor een projectgebied gesitueerd tussen de Kerkstraat en Haenebrouckstraat, in het centrum van Gistel. De initiatiefnemer plant er de bouw van twee appartementsblokken. De geplande bodemingrepen omvatten de aanleg van een ondergrondse parkeergarage die zowat de totale oppervlakte van het plangebied inneemt. De diepte vanaf het maaiveld verschilt tussen 340 cm aan de kant van de Haenebrouckstraat tot 410 cm aan de Kerkstraat. Het terrein helt af van de Kerkstraat (7,30 m +TAW) naar de Haenebrouckstraat (6,60 m TAW). Eens het archeologisch bodemarchief aangetast of vernield wordt, betekent dit een onomkeerbaar informatieverlies.

Het doel van de archeologienota was het inschatten van het archeologisch potentieel van het plangebied en in welke mate de geplande werken eventueel aanwezige archeologische niveaus zouden vernietigen. Binnen het kader van deze archeologienota kon enkel een bureaustudie gedaan worden, daar het plangebied voor de helft bebouwd is met handels-en kantoorruimtes (ca. 500 m²) en de andere helft (560 m²) afgedekt is door een asfaltparking en een terras. Onder de aanwezige bebouwing ligt een kelder van ca. 50 m². Uit de bureaustudie kon de aan-of afwezigheid van archeologische waarden niet uitgesloten worden.

Gistel is gelegen op de grens tussen de kustpolders en de zandleemstreek. Het is ontstaan op een dekzandrug die ligt te midden de lageregelegen poldervlakte. Vanuit archeologische gegevens bleek dat Gistel reeds een lange occupatiegeschiedenis kent. Romeinse vondsten en sporen wijzen op aanwezigheid van de mens gedurende deze periode. Middeleeuwse en postmiddeleeuwse bewoningssporen kunnen verwacht worden gezien de ligging van het plangebied in het historische centrum van Gistel en het doorlopend voorkomen van bewoning op cartografische bronnen vanaf de 16de eeuw. Dit maakt dat er een complexe stratigrafie van verschillende bewoningsfases binnen het plangebied mogelijk is. Oudere aanwijzingen van menselijke aanwezigheid kan ook verwacht worden, gezien de gunstige geografische locatie in een dynamisch en woest kustlandschap. Ondanks er weinig archeologische gegevens zijn van het aantreffen van archeologie uit de steentijd of metaaltijden, geven de landschappelijke factoren een hoge trefkans. De bodemkaart geeft voor het plangebied geen informatie over de bodemopbouw, maar bodemtypes die in de nabije omgeving voorkomen geven de mogelijke aanwezigheid van afgedekte podzolbodems aan. Daar uit cartografische bronnen blijkt dat de helft van het plangebied, aan de Haenebrouckstraat, lange tijd niet bebouwd is geweest, kunnen deze bodems voldoende bewaard gebleven zijn. Hierdoor is er een verhoogd potentieel op steentijdarcheologie, wat enkel verder afgewogen kan worden doormiddel van een veldtoets.

Kennis over de werkelijke bodemtoestand is nodig om een sluitend antwoord over de aan-of afwezigheid van een archeologische site te bieden. Hierbij adviseert BAAC Vlaanderen een vervolgonderzoek waarin de eerste stap de uitvoering van een **landschappelijk bodemonderzoek** om de exacte bodemopbouw in kaart te brengen is. Op basis van de resultaten van dit eerste veldonderzoek moet worden beslist welke verder vooronderzoeken nodig zijn. De modaliteiten daarvoor zijn beschreven in het Programma van Maatregelen. Alvorens vervolgonderzoek kan gebeuren dienen er sloopwerken plaats te vinden onder strikte voorwaarden.

3 Plannenlijst

Plan 1: Plangebied op topografische kaart (1:10.000; digitaal; 06-02-2019).....	2
Plan 2: Plangebied op kadasterkaart (GRB) (1:1; digitaal; 06-02-2019).....	3
Plan 3 Aanduiding kelder binnen plangebied, geprojecteerd op GRB	7
Plan 4: Plangebied met weergave van toekomstige inplanting op orthofoto (1:1; digitaal; 02-06-2019).....	9
Plan 5: Huidige situatie binnen het plangebied met weergave van geplande parkeergarage, op de GRB (digitaal, 1:1, 06-02-2019).....	12
Plan 6: Wijde omgeving van het plangebied op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM)(1:1; digitaal; 12-02-2019).....	16
Plan 7: Plangebied op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM), met aanduiding van de waterwegen (1:1; digitaal; 12-02-2019).....	17
Plan 8: Plangebied Plangebied en hoogteprofielen op het DHM (1:1; digitaal; 12-02-2019)	18
Plan 9: Plangebied op morfologische eenhedenkaart van België(1:1; digitaal; 11-02-2019)	22
Plan 10: Plangebied op de tertiairgeologische kaart (1:50.000; digitaal; 11-02-2019).....	23
Plan 11: Plangebied op de quartairgeologische kaart (1:200.000; digitaal; 11-02-2019)	25
Plan 12: Plangebied op de quartairgeologische kaart (1:50.000, digitaal; 11-02-2019)	26
Plan 13: Plangebied op de bodemkaart van Vlaanderen (1:1; digitaal; 12-02-2019)	29
Plan 14: Detail van de kaart 'Ghistel in 1678' met aanduiding plangebied	35
Plan 15: Plangebied op de Ferrariskaart (1:11.250; digitaal; 7-02-2019)	36
Plan 16: Plangebied op de Atlas der Buurtwegen (1:2.500; digitaal; 07-02-2019)	37
Plan 17: Plangebied op de Vandermaelenkaart (1:20.000; digitaal; 07-02-2019)	38
Plan 18: Plangebied op orthofoto uit 1971 (1:1; digitaal; 07-02-2019)	39
Plan 19: Plangebied op orthofoto uit 1979-1990 (1:1; digitaal; 07-02-2019)	40
Plan 20: Plangebied op orthofoto uit 2000-2003 (1:1; digitaal; 07-02-2019)	41
Plan 21: Plangebied en omgeving op de CAI-kaart, met aanduiding van (archeologie)nota's (1:1; digitaal; 11-02-2019)	44
Plan 22: Archeologisch onderzoek in omgeving van het plangebied, aangeduid met CAI op DHMII (1:1; digitaal; 11-02-2019).....	48

4 Lijst met figuren

Figuur 1: Voorstelling huidige situatie - Kerkstraat.....	6
Figuur 2: Streetviewbeeld uit 2017 – Haenebrouckstraat	6
Figuur 3: Opmetingsplan huidige situatie plangebied	8
Figuur 4: Doorsnede van de toekomstige inplanting	10
Figuur 5: Ontwerpplan parkeergarage.....	11
Figuur 6: Visualisatie van geplande nieuwbouw	11
Figuur 7: Hoogteverloop terrein	19
Figuur 8: Kustlandschap met getijdengeulen.....	21
Figuur 9: reconstructie van het landschap in de Romeinse tijd (links) en tijdens de 8 ^{ste} – 9 ^{de} eeuw (rechts)	22
Figuur 10: Kenmerken van de quartairgeologische kaart (1:200.000) betreffende het plangebied	27
Figuur 11: Kenmerken van de quartairgeologische kaart (1:50.000) betreffende het plangebied	27
Figuur 12: Plangebied in rood omcirkeld op de Jacob Van Deventer-kaart (1545-1575)	34
Figuur 13: 'Ghistel in 1678' met aanduiding plangebied door rode cirkel.....	35
Figuur 14: Beslissingsboom voor verder archeologisch vooronderzoek.....	51

5 Lijst met tabellen

Tabel 1: Archeologische waarden in de CAI in de onmiddellijke omgeving van het plangebied.	42
---	----

6 Bibliografie

- VAN ACKER, J., 2000. Abdijen in de middeleeuwse kustvlakte. *Vlaanderen*, 49, pp.143–147.
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2017. *Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 2.0)*, Brussel.
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2019. Geoportaal. Available at: <https://geo.onroerendergoed.be>.
- AGIV, 2019a. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Bodemkaart.
- AGIV, 2019b. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Digitaal Hoogte Model.
- AGIV, 2019c. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Grootchalig Referentiebestand (GRB).
- AGIV, 2019d. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Orthofotomozaïek, kleinschalig, zomeropnamen, kleur, 1971, Vlaanderen. Available at: <http://www.geopunt.be>.
- AGIV, 2019e. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Orthofotomozaïek, kleinschalig, zomeropnamen, kleur, 1979-1990, Vlaanderen. Available at: <http://www.geopunt.be>.
- AGIV, 2019f. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Orthofotomozaïek, middenschallig, winteropnamen, kleur, meest recent, Vlaanderen. Available at: <http://www.geopunt.be>.
- AGIV, 2019g. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Orthofotomozaïk, middenschallig, zomeropnamen, kleur, 2000-2003, Vlaanderen.
- AGIV, 2019h. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Topografische Kaart NGI 1:10000 raster, klassieke reeks. Available at: <http://www.geopunt.be>.
- BAETEMAN, C., 2007a. De laat holocene evolutie van de Belgische kustvlakte: sedimentatieprocessen versus zeespiegelschommelingen en Duinkerke transgressies. *Geo- and Bioarchaeological Studies*, (8), pp.1–17.
- BAETEMAN, C., 2007b. De ontstaansgeschiedenis van onze kustvlakte. *De Grote Rede. Nieuws over onze kust en zee*, (18), pp.2–10.
- BEYAERT, M. et al., 2006. *België in kaart. De evolutie van het landschap in drie eeuwen cartografie*, Brussel: Uitgeverij Lannoo.
- CAI, 2019. Centraal Archeologisch Inventaris. Available at: <http://cai.onroerendergoed.be/>.
- CARTESIUS, 2019. Cartesius. Available at: www.cartesius.be.
- CHERRETTÉ, B. et al., 2011. *Op het raakvlak van twee landschappen, de vroegste geschiedenis van Brugge*. B. HILLEWAERT, Y. HOLLEVOET, & M. RYCKAERT, eds., Brugge: Raakvlak.
- DE CLEER, S., 2016. *Archeologienota Gistel Kasteelstraat-Kaaistraat. Deel 2: Verslag van Resultaten (bureauonderzoek)*. BAAC Vlaanderen Rapport 369., Gent.

- DE CLERCQ, G., 2000. De kustvlakte en de ontwikkeling van het graafschap Vlaanderen. *Vlaanderen*, 49, pp.148–151.
- DEMEY, D., 2011. *Opgravingen aan de Steenbakkersstraat te Gistel*, Sijsele.
- DENIS, J., 1992. *Geografie van België*, Brussel: Gemeentekrediet.
- DOV VLAANDEREN, 2019a. Databank Ondergrond Vlaanderen, Neogeen/paleogeen (Tertiair). Available at: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.
- DOV VLAANDEREN, 2019b. Databank Ondergrond Vlaanderen, Quartair. Available at: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.
- GEOPUNT, 2019a. GEOPUNT VLAANDEREN: Ferrariskaart (1777). Available at: <http://www.geopunt.be>.
- GEOPUNT, 2019b. Toelichting: Atlas Der Buurtwegen (1843-1845).
- GEOPUNT, 2019c. Toelichting: Vandermaelen (1846-1854).
- GOOGLE, Google Street View. Available at: <https://www.google.be> [Accessed January 11, 2018].
- DE GRUYSE, J. et al., 2018. *Landschappelijk bodemonderzoek Sint-Jans-Gasthuisstraat (Gistel, West-Vlaanderen)*, Sint-Michiels-Brugge.
- HASQUIN, H. & VAN UYTVEN, R., 1980. *Gemeenten van België: geschiedkundige en administratief-geografisch woordenboek, 1. Vlaanderen J.* . DUVOSQUEL & V. ARICKX, eds., België: Gemeentekrediet.
- HERREMANS, D., 2017. *Archeologienota Gistel - SIGO*, Sint-Amandsberg.
- HILLEWAERT, B., HOLLEVOET, Y. & RYCKAERT, M., 2011. *Op het raakvlak van twee landschappen: de vroegste geschiedenis van Brugge* B. HILLEWAERT, Y. HOLLEVOET, & M. RYCKAERT, eds., Brugge: Van de Wiele.
- IOE, 2019. Inventaris Onroerend Erfgoed. Available at: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be>.
- JACOBS, P., VAN BEIRENDONCK, F. & MOSTAERT, F., 2004. *Toelichting bij de geologische kaart, Kaartblad 4-5-11-12: Blankenberge, Westkapelle, Oostende*, Gent: Universiteit Gent: Vakgroep geografie.
- KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIË, 2019. Toelichting: Ferraris (kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden). Available at: http://belgica.kbr.be/nl/coll/cp/cpFerraris_nl.html.
- DE MEULEMEESTER, J. & DE WILDE, M., 1991. De Godelievemotte en de middeleeuwse versterkingen te Gistel. *Archeologie in Vlaanderen*, 1, pp.197–206.
- MOSTAERT, F., 2000. Geografische situering en ontwikkeling van de Vlaamse kuststreek. *Vlaanderen*, (49), pp.130–134.
- VAN RANST, E. & SYS, C., 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (Schaal 1:20 000). , (April), p.361.

- SADONES, S., 2018. *Nota Gistel, Kasteelstraat 4-16. BAAC Vlaanderen Rapport 873*, Gent.
- Sierens, E., Waterhuishouding van het “Oudland” in de nabijheid van Bekegem-Watervalle. Available at: <https://bekegem.be/wp-content/uploads/2015/05/Bourgogne-delta.pdf>.
- DE SMAELE, B. & PIETERS, H., 2018. *Archeologienota Gistel, Zomerloosstraat 23a, Onderzoeksrapport Hembyse archeologie 41*, Gent. Available at: <https://loket.onroerendergoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/7135>.
- SOENS, T., 2001. Het waterschap en de mythe van democratie in het Ancien Régime. Het voorbeeld van de kustvlakte in de late middeleeuwen. *Jaarboek voor ecologische geschiedenis*, pp.36–56.
- SOENS, T., 2006. Polders zonder poldermodel? Een onderzoek naar de rol van inspraak en overleg in de waterstaat van de laatmiddeleeuwse Vlaamse kustvlakte (1250 – 1600). *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis*, 4, pp.3–36.
- THOEN, H. & VANHOUTTE, S., 2004. De Romeinse wegen in het Vlaamse kustgebied. Leiden alle wegen naar Oudenburg? *Vlaanderen*, 53, pp.178–183.
- DE TOLLENAERE, J. et al., 2017. *Archeologienota Sint-Jans-Gasthuisstraat (Gistel, West-Vlaanderen), Sint-Michiels-Brugge*.
- TYS, D., 1997. Landscape and settlement: the development of a medieval village along the Flemish coast. In *Rural settlements in Medieval Europe – Papers of the “Medieval Europe Brugge 1997” Conference – Volume 6*. Brugge, pp. 157–167.
- VANDAMME, L., 2000. Het Vlaamse kustgebied tussen Middeleeuwen en de Nieuwste Tijd (16de-18de eeuw). *Vlaanderen*, 49, pp.152–155.
- VAN DE VELDE, S. & LALOO, P., 2017. *Archeologienota Gistel VBS Gravenbos*, Bredene.
- VERHEYE, W. & AMERYCKX, J.B., 2007. *Bodem & Bodemkunde voor tuin, landbouw en milieu* Mariakerke.,
- ZEEBROEK, I. et al., 2002. *Van schorre tot slagveld. Domein Raversijde*, Oostende.

7 Bijlagen

N. v. t.